

wkd Wereldkerkdocumenten 42

**SYNODALITEIT IN HET LEVEN
EN DE ZENDING VAN DE KERK**

**Internationale
Theologische
Commissie**

**SYNODALITEIT IN HET LEVEN
EN DE ZENDING VAN DE KERK**

COLOFON

ONTWERP & LAY-OUT:

Licap-Halewijn nv, Guimardstraat 1, 1040 Brussel

ISBN 978-94-6196-188-4

D/2019/0279/022

UITGAVE VAN:

Bisschoppenconferentie van België

Vertaling uit het Spaanse origineel door Peter De Mey en Adelbert

Denaux

Gedurende haar negende quinquennium ondernam de Internationale Theologische Commissie de studie van de synodaliteit in het leven en de zending van de Kerk. De werkzaamheden vonden plaats in een subcommissie voorgezeten door Mgr. Mario Ángel Flores Ramos. Leden van de subcommissie waren: Zr. Prudence Allen RSM, Zr. Alenka Arko van de Loyola Community, Mgr. Antonio Luiz Catelan Ferreira, Mgr. Piero Coda, E.H. Carlos María Galli, E.H. Gaby Alfred Hachem, Prof. Héctor Gustavo Sánchez Rojas SCV, E.H. Nicholaus Segeja M'hela en Fr. Gerard Francisco Timoner III OP.

De algemene discussie over dit thema werd gehouden tijdens de vergaderingen van de subcommissie en de plenaire zittingen van de Commissie, gehouden tussen 2014 en 2017. De tekst werd goedgekeurd door de meerderheid van de leden van de Commissie tijdens haar plenaire zitting van 2017, door een schriftelijke stemming. Hij werd daarna goedgekeurd door haar voorzitter, kardinaal Luis F. Ladaria S.J., Prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer, die opdracht gaf tot publicatie op 2 maart 2018, na een positieve reactie te hebben ontvangen van paus Franciscus.

Inhoudsopgave

Inleiding: De *kairos* van de synodaliteit

Synode, concilie, synodaliteit

Communio, synodaliteit, collegialiteit

Een aanblik van nieuwheid in de lijn van Vaticanum II

Doelstelling en structuur van het document

Hoofdstuk 1 - Synodaliteit in de Schrift, in de Traditie, in de geschiedenis

1.1. De leer van de Schrift

1.2. Het getuigenis van de Vaders en de Traditie in het eerste millennium

1.3. De ontwikkeling van de synodale procedure in het tweede millennium

Hoofdstuk 2 - Naar een theologie van de synodaliteit

2.1. De theologische basis van synodaliteit

2.2. De synodale weg van de pelgrimerende en missionaire Kerk

2.3. Synodaliteit als een uitdrukking van de *communio-ecclesiology*

2.4. Synodaliteit in de dynamiek van de katholieke gemeenschap

2.5. Synodaliteit in de traditie van de apostolische gemeenschap

2.6. Participatie en autoriteit in het synodale leven van de Kerk

Hoofdstuk 3 - De realisatie van synodaliteit:

subjecten, structuren, processen, synodale praktijken

3.1. De synodale roeping van het volk van God

3.2. Synodaliteit in de lokale Kerk

3.1.1. De diocesane synode en de eparchiale vergadering

- 3.2.2. Andere structuren die ten dienste staan van het synodale leven in de lokale Kerk
- 3.3.3. Synodaliteit in het parochiale leven
- 3.3. Synodaliteit in de lokale Kerken op regionaal niveau
 - 3.1.1. Particuliere concilies
 - 3.2.2. De bisschoppenconferenties
 - 3.3.3. De patriarchaten in de oosterse katholieke Kerken
 - 3.4.4. Regionale raden van bisschoppenconferenties en van de patriarchen van de oosterse katholieke Kerken
- 3.4. Synodaliteit in de universele Kerk
 - 3.1.1. Het oecumenisch concilie
 - 3.2.2. De bisschoppensynode
 - 3.3.3. Structuren ten dienste van de synodale uitoefening van het primaat

Hoofdstuk 4 - De bekering tot een vernieuwde synodaliteit

- 4.1. Voor de synodale vernieuwing van het leven en de zending van de Kerk
- 4.2. De spiritualiteit van de communio en de vorming voor het synodale leven
- 4.3. Luisteren en dialoog als componenten van de gemeenschappelijke onderscheiding
- 4.4. Synodaliteit en de oecumenische weg
- 4.5. Synodaliteit en sociale diaconie

Conclusie - Samen op weg gaan in de vrijmoedigheid van de geest

Inleiding - De *kairos* van de synodaliteit

1. “De weg van de *synodaliteit* is de weg die God van de Kerk van het derde millennium verwacht”¹: dit is het programmatische engagement dat paus Franciscus heeft uitgesproken bij de herdenking van de vijftigste verjaardag van de instelling van de bisschoppensynode door paus Paulus VI. Synodaliteit is inderdaad – zo benadrukte hij – “een constitutieve dimensie van de Kerk”, zodat “wat de Heer van ons vraagt, in zekere zin, al in het woord ‘synode’ is vervat”².

2. Dit document beoogt een aantal nuttige lijnen aan te reiken om de betekenis van dit engagement theologisch te verdiepen. Het biedt ook een pastorale oriëntatie over wat dit impliceert voor de zending van de Kerk. De inleiding verheldert de etymologische en conceptuele gegevens die nodig zijn om een eerste licht te werpen op de inhoud en het gebruik van het woord ‘synodaliteit’, om vervolgens de rijkdom en nieuwhed van de leer te contextualiseren die het leergezag ons in de lijn van het Tweede Vaticaans Concilie over dit thema voorstelt.

Synode, concilie, synodaliteit

3. ‘Synode’ is een oud en eerbiedwaardig woord in de traditie van de Kerk, waarvan de betekenis geassocieerd wordt met de diepste inhoud van de openbaring. Samengesteld uit het voor-

1 Paus FRANCISCUS, Ceremonie naar aanleiding van de 50ste verjaardag van het instituut van de bisschoppensynode (2015). Zie voor de Engelse tekst: http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/october/documents/papa-francesco_20151017_50-anniversario-sinodo.html.

2 *Ibid.*

zetsel οὖν, en het zelfstandig naamwoord ὁδός, geeft het de weg aan die de leden van het volk Gods samen afleggen. Ook verwijst het naar de Heer Jezus die zichzelf voorstelt als “de weg, de waarheid en het leven” (Joh 14,6), en naar het feit dat de christenen, zijn volgelingen, oorspronkelijk “de aanhangers van de weg” werden genoemd (vgl. Hnd 9,2; 19,9.23; 22,4; 24,14.22).

In de Griekse taal die in de kerk wordt gebruikt, is het van toepassing op de leerlingen van Jezus die in vergadering bijeengeroepen worden, en in sommige gevallen is het een synoniem voor de kerkelijke gemeenschap³. Johannes Chrysostomos, bijvoorbeeld, schrijft dat de kerk de “naam is die wijst op het gezamenlijk afleggen van een weg (σύνοδος)”⁴. Hij legt uit dat de Kerk de vergadering is die geroepen is om God te danken en te loven als een koor, een harmonieuze werkelijkheid die alles samenhoudt (σύστημα), omdat degenen die er deel van uitmaken, door hun wederzijdse en ordelijke relatie, overeenstemmen in liefde (ἀγάπη) en hetzelfde voelen (ὁμονοία).

4. Met een specifieke betekenis worden sinds de eerste eeuwen met het woord ‘synode’ de kerkelijke bijeenkomsten aangeduid die op verschillende niveaus (diocesaan, provinciaal of regionaal, patriarchaal, universeel) worden samengeroepen om, in het licht van het Woord van God en het luisteren naar de Heilige Geest, de leerstellige, liturgische, kerkrechtelijke en pastorale vragen te onderscheiden die zich periodiek voordoen.

3 Vgl. G. LAMPE, *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford: Clarendon Press, 1968, 1334-1335.

4 “Εκκλησία συνόδου ἐστὶν ὄνομα” (*Exp. In Psalm.*, 149, 1: PG 55,493); vergelijk Paus FRANCISCUS, Ceremonie naar aanleiding van de 50ste verjaardag van het instituut van de bisschoppensynode (2015).

Het Griekse woord σύνοδος (*synodos*) wordt in het Latijn vertaald als *synodus* of *concilium*. *Concilium*, in het profane gebruik, duidt op een vergadering bijeengeroepen door het legitieme gezag. Hoewel de wortels van ‘synode’ en ‘concilie’ verschillend zijn, valt hun betekenis samen. Bovendien verkrijgt ‘concilie’ de semantische inhoud van ‘synode’ omdat het betrekking heeft op het Hebreeuwse *קָהָל* (*qahal*) - de vergadering die door de Heer wordt samengeroepen - en op de Griekse vertaling *ἐκκλησία* (*ecclesia*), die in het Nieuwe Testament de eschatologische convocatie van het volk van God in Christus Jezus aanduidt.

In de katholieke Kerk is het onderscheid in het gebruik van de woorden ‘concilie’ en ‘synode’ van recente datum. In Vaticanum II zijn het synoniemen die de conciliaire vergadering aanduiden⁵. In de *Codex Iuris Canonici* van de Latijnse Kerk (1983) werd een precisering ingevoerd waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen een particulier concilie (plenair of provinciaal)⁶ en een oecumenisch concilie⁷ enerzijds, en een bisschoppensynode⁸ en een diocesane synode⁹ anderzijds¹⁰.

5 Vgl. VATICANUM II, Dogmatische constitutie over de goddelijke openbaring *Dei Verbum*, 1; Constitutie over de liturgie *Sacrosanctum Concilium*, 1.

6 *Wetboek van Canoniek Recht*, canon 439 § 1 en 440 § 1.

7 *Ibid.*, canon 337 § 1.

8 *Ibid.*, canon 342.

9 *Ibid.*, canon 460.

10 *Het Wetboek van Canones van de Oosterse Kerken* (1990) vermeldt enerzijds het oecumenisch concilie (canon 50) en anderzijds de bisschoppensynode (canon 46 § 1), de synode van de bisschoppen van de patriarchale Kerk (canon 192), de synode van de bisschoppen van de Kerk van de opperste aartsbisschop (canon 152), de metropolitane synode (canon 133 § 1) en de permanente synode van de patriarchale curie (canon 114 § 1).

5. In de theologische, kerkrechtelijke en pastorale literatuur van de laatste decennia is het neologisme ‘synodaliteit’ gemeengoed geworden, dat samenhangt met het bijvoeglijke naamwoord ‘synodaal’. Beide woorden zijn afgeleid van het woord ‘synode’. Er wordt gesproken over synodaliteit als een ‘constitutieve dimensie’ van de Kerk of eenvoudigweg over de ‘synodale Kerk’. Deze nieuwe taal, die zorgvuldige theologische opheldering vereist, getuigt van een aanwinst die in het kerkelijke bewustzijn tot rijping kwam te beginnen met het leerzegag van het Tweede Vaticaans Concilie en door de levende ervaring in de lokale Kerken en in de universele Kerk sinds het laatste concilie tot op vandaag.

Communio, synodaliteit, collegialiteit

6. Hoewel de term en het begrip synodaliteit niet expliciet terug te vinden zijn in de leer van het Tweede Vaticaans Concilie, kan worden bevestigd dat synodaliteit centraal staat in het vernieuwingswerk dat door het Tweede Vaticaans Concilie wordt bevorderd.

De ecclesiologie van het volk Gods benadrukt inderdaad de gemeenschappelijke waardigheid en de zending van alle gedoopten in de uitoefening van de veelvormige en geordende rijkdom van hun charismatische gaven, van hun roeping, van hun bedieningen. Het begrip ‘communio’ drukt in deze context de diepgaande inhoud uit van het mysterie en de zending van de Kerk, die haar bron en hoogtepunt heeft in de eucharistische

maaltijd¹¹. Het begrip duidt de *res* aan van het *Sacramentum Ecclesiae*: de eenheid met de drie-ene God en de eenheid onder de mensen die door de Heilige Geest in Christus Jezus wordt gerealiseerd¹². Synodaliteit, in deze ecclesiologische context, wijst op de specifieke manier van leven en werken (*modus vivendi et operandi*) van de Kerk als het volk Gods, die haar *communio* manifesteert en concreet verwezenlijkt in het samenop-weg-gaan, in het liturgische samenkomen en in het actieve deelnemen van al haar leden aan haar evangeliserende zending.

7. Terwijl het begrip synodaliteit verwijst naar de medeverantwoordelijkheid en deelname van het hele volk van God aan het leven en de zending van de Kerk, verduidelijkt het begrip collegialiteit de theologische betekenis en de wijze van uitoefening van het ambt van de bisschoppen dat ten dienste staat van de lokale Kerk die aan de pastorale zorg van elk van hen is toevertrouwd, en van de *communio* onder de lokale kerken in de schoot van de enige en universele Kerk van Christus, dankzij de hiërarchische gemeenschap van het bisschoppencollege met de bisschop van Rome.

Collegialiteit is dus de specifieke manier waarop de kerkelijke synodaliteit zich manifesteert en gerealiseerd wordt door en

11 Vgl. CONGREGATIE VOOR DE GELOOFSLEER, *Brief aan de bisschoppen van de katholieke Kerk over enkele aspecten van de Kerk als communio* (1992), dat onder verwijzing naar Vaticanum II (vgl. *Lumen Gentium*, 4, 8, 13-15, 18, 21, 24-25; *Dei Verbum*, 10; *Gaudium et Spes*, 32; *Unitatis Redintegratio*, 2-4, 14-15, 17-19, 22) en het Eindrapport van de tweede bijzondere bisschoppensynode in 1985 (vgl. II, C, 1): “Het begrip *communio* (*koinonia*), dat met een zekere prominentie in de teksten van het Tweede Vaticaans Concilie voorkomt, is zeer geschikt om het hart van het mysterie van de Kerk uit te drukken en kan zeker een sleutel voor de vernieuwing van de katholieke ecclesiologie zijn.”

12 Vgl. *Lumen Gentium*, 1.

in het dienstwerk van de bisschoppen op het niveau van de *communio* tussen de lokale Kerken in een regio en op het niveau van de *communio* tussen alle Kerken in de universele Kerk. Elke authentieke manifestatie van synodaliteit vereist van nature de uitoefening van het collegiale dienstwerk van de bisschoppen.

Een aanblik van nieuwheid in de lijn van Vaticanum II

8. De vruchten van de vernieuwing die Vaticanum II in de bevordering van de kerkelijke *communio*, de bisschoppelijke collegialiteit, het besef en de beoefening van synodaliteit heeft voortgebracht, zijn overvloedig en kostbaar geweest. Maar er is zeker nog veel te doen in de richting die het concilie heeft aangegeven¹³. De impuls om tot een pertinente synodale gestalte van de Kerk te komen, hoewel deze breed gedeeld wordt en positieve vormen van actualisatie heeft ervaren, vereist heldere theologische principes en indringende pastorale oriëntaties.

9. Dit is de nieuwe drempel die paus Franciscus ons uitnodigt over te steken. In de lijn van Vaticanum II en in het voetspoor van zijn voorgangers wijst hij erop dat synodaliteit de gestalte van de Kerk uitdrukt die voortkomt uit het evangelie van Jezus en vandaag de dag geroepen is zich te incarneren in de geschiedenis, in creatieve trouw aan de traditie.

In overeenstemming met de leer van *Lumen Gentium* benadrukt paus Franciscus in het bijzonder dat synodaliteit “ons het meest adequate interpretatiekader biedt om het hiërarchi-

13 Vgl. JOHANNES-PAULUS II, Apostolische brief *Novo Millennio Ineunte*, 6 januari 2001, 44.

sche dienstwerk zelf te begrijpen”¹⁴ en dat, op basis van de leer van de *sensus fidei fidelium*¹⁵, alle leden van de Kerk actieve subjecten van evangelisatie zijn¹⁶. Hieruit volgt dat het in werking stellen van een synodale Kerk de onmisbare vooronderstelling is voor een nieuwe missionaire impuls waarbij het hele volk Gods betrokken is.

Bovendien bevindt synodaliteit zich in het hart van het oecumenische engagement van de christenen: omdat het een uitnodiging is om samen de weg naar de volledige gemeenschap te bewandelen, en omdat het - correct begrepen - een begrip en ervaring van de Kerk biedt waarin legitieme verschillen een plaats vinden in de logica van een wederzijdse uitwisseling van gaven in het licht van de waarheid.

Doelstelling en structuur van het document

10. In de eerste twee hoofdstukken gaat dit document in op de noodzaak om de theologische betekenis van de synodaliteit te verdiepen in het perspectief van de katholieke ecclesiologie, in harmonie met de leer van Vaticanum II. Het eerste hoofdstuk keert terug naar de normatieve gegevens die in de Heilige Schrift en de Traditie worden aangetroffen om in het volle licht te stellen dat de synodale gestalte van de Kerk haar wortels vindt in de historische ontwikkeling van de openbaring en om

14 Paus FRANCISCUS, Ceremonie naar aanleiding van de 50ste verjaardag van het instituut van de bisschoppensynode (2015).

15 INTERNATIONALE THEOLOGISCHE COMMISSIE, *Sensus fidei in het leven van de Kerk* (2014) (Nederlandse vertaling in *Collationes* 44 (2014) 309-357).

16 Vgl. Paus FRANCISCUS, Apostolische exhortatie *Evangelii Gaudium*, 24 november 2013, 120. Nederlandse vertaling: *De vreugde van het evangelie: apostolische exhortatie Evangelii Gaudium van paus Franciscus* (Wereldkerkdocumenten, 34), Brussel: Licap, 2014.

de fundamentele connotaties en specifieke theologische criteria aan te geven die het begrip definiëren en de praktijk reguleren.

Het tweede hoofdstuk stelt de theologische grondslagen van de synodaliteit voor in overeenstemming met de ecclesiologische leer van Vaticanum II en verbindt die met het perspectief van het pelgrimerende en missionaire volk van God en met het mysterie van de Kerk als *communio*, onder verwijzing naar de kenmerkende eigenschappen van de eenheid, heiligheid, katholiciteit en apostoliciteit van de Kerk. Ten slotte wordt de relatie tussen de deelname van alle leden van het volk Gods aan de zending van de Kerk en de uitoefening van het gezag van de herders verdiept.

Op basis hiervan beogen het derde en vierde hoofdstuk enkele pastorale oriëntaties aan te bieden. Het derde hoofdstuk verwijst naar de concrete toepassing van de synodaliteit op verschillende niveaus: in de lokale Kerk, in de *communio* tussen de lokale Kerken van een regio en in de universele Kerk. Het vierde hoofdstuk biedt oriëntaties met betrekking tot de spirituele en pastorale bekering en de gemeenschappelijke en apostolische onderscheiding die nodig zijn voor een authentieke ervaring van de synodale Kerk, met aandacht voor de positieve impact op de oecumenische tocht en op de sociale diaconie van de Kerk.

Hoofdstuk 1 - Synodaliteit in de Schrift, in de Traditie, in de geschiedenis

11. De normatieve bronnen van het synodale leven van de Kerk die in de Schrift en de Traditie gevonden worden, getuigen dat de roeping van de hele mensheid tot vereniging met God en eenheid in Hem in het centrum van het goddelijke heilsplan staat, die in Jezus Christus wordt vervuld en door de bediening van de Kerk wordt gerealiseerd. Deze bronnen bieden de nodige richtlijnen om de theologische principes te onderscheiden die het synodale leven, zijn structuren, processen en gebeurtenissen moeten animeren en reguleren. Op basis hiervan worden de vormen van synodaliteit die in de Kerk in de loop van het eerste millennium en later in het tweede millennium in de katholieke Kerk zijn ontwikkeld, beschreven, met verwijzing ook naar enige informatie over de synodale praxis van de andere kerken en kerkelijke gemeenschappen.

1.1. De leer van de Schrift

12. Het Oude Testament getuigt dat God de mens, mannelijk en vrouwelijk, naar zijn beeld en gelijkenis heeft geschapen als een sociaal wezen, dat geroepen is om met Hem samen te werken door in het teken van gemeenschap te wandelen, zorg te dragen voor het universum en het naar zijn doel te leiden (Gn 1,26-28). Vanaf het begin ondermijnt de zonde de realisatie van Gods plan, verbreekt ze het ordelijke web van relaties waarin de waarheid, de goedheid en de schoonheid van de schepping tot uitdrukking komen en verblindt ze het hart van de mens om zijn of haar roeping te zien. Maar God, in de rijkdom van zijn barmhartigheid,

bevestigt en vernieuwt het verbond om alles wat verstrooid was terug te leiden naar de weg van de eenheid, om de vrijheid van de mens te genezen en zo te richten, dat zij de gave van eenheid met God en van eenheid met haar broeders en zusters in het gemeenschappelijke huis van de schepping kan ontvangen en beleven (vgl. Gn 9,8-17; 15; 17; Ex 19-24; 2 S 7,11).

13. Bij de uitvoering van zijn plan roept God Abraham en zijn nakomelingen samen (vgl. Gn 12,1-3; 17,1-5; 22,16-18). Deze samenkomst (uitgedrukt door de term קהל/עדה [*qahal/edah*]), waarbij de eerste term vaak in het Grieks wordt vertaald met ἐκκλησία [*ekklesia*]), die bekrachtigd is in het verbond van de Sinaï (zie Ex 24,6-8; 34,20 e.v.), maakt het volk, dat bevrijd is uit de slavernij, belangrijk en waardig om tot God te spreken; tijdens de tocht van de exodus komen ze samen rond hun God om zijn eredienst te vieren en zijn Wet te beleven, erkennend dat zij aan Hem alleen toebehoren (cf. Dt 1-22; Joz 8; Neh 8,1-18). קהל/עדה (*qahal /'edah*) is de originele manier waarop de synodale roeping van het volk van God zich manifesteert. In de woestijn beveelt God de telling van de stammen van Israël, en geeft elk zijn plaats (cf. Nu 1-2). De Heer is in het centrum van de bijeenkomst, als haar enige gids en herder. Hij is er aanwezig door de dienst van Mozes (cf. Nu 12; 15-16; Joz 8,30-35), met wie anderen op een ondergeschikte en 'collegiale' manier verbonden zijn: de rechters (cf. Ex 18,25-26), de ouderen (cf. Nu 11,16-17.24-30), en de levieten (cf. Nu 1,50-51). De vergadering van het volk van God bestaat niet enkel uit mannen (cf. Ex 24,7-8), maar ook uit vrouwen en kinderen en zelfs vreemdelingen (cf. Joz 8,33.35). Het volk is de partner die door de Heer bijeengeroepen wordt telkens wanneer Hij zijn verbond vernieuwt (cf. Dt. 27-28; Joz 24; 2 K 23; Neh 8).

14. De boodschap van de profeten leert het volk van God de noodzaak om in trouw aan het verbond op tocht te gaan door de ontberingen van de geschiedenis heen. Daarom nodigen de profeten hen uit tot de *bekering* van het hart tot God en tot *rechtvaardigheid* in hun relaties met hun burens, vaak de armsten, de verdrukten, de vreemdelingen, als een tastbaar getuigenis van Gods barmhartigheid (cf. Jr 37,21; 38,1).

Opdat dit zou kunnen gebeuren, belooft God hen een nieuw hart en een nieuwe geest te schenken (cf. Ez 11,10), en voor zijn volk de weg te openen naar een nieuwe exodus (cf. Jr 37-38): dan zal Hij een nieuw verbond sluiten, dat niet langer in steen gegrift is, maar in hun hart (cf. Jr 31,31-34). Het zal zich uitstrekken tot universele horizonten, aangezien de Dienaar van de Heer alle naties zal verzamelen (cf. Js 53), en het zal worden bezegeld door de uitstorting van de Geest van de Heer over alle leden van zijn volk (cf. Jl 3,1-4).

15. God realiseert het nieuwe verbond dat Hij beloofd heeft in Jezus van Nazaret, de Messias en Heer, die met zijn *kerygma*, zijn leven en zijn persoon openbaart dat God een gemeenschap van liefde is die, in zijn genadige barmhartigheid, de hele mensheid in eenheid wil omarmen. Jezus is de Zoon van God, die van eeuwigheid is voorbestemd tot liefde in de schoot van de Vader (cf. Joh 1,1.18), mens geworden is in de volheid van de tijd (cf. Joh 1,14; Gal 4,4) om Gods heilsplan tot vervulling te brengen (cf. Joh 8,29; 6,39; 5,22.27). Hij handelt nooit alleen, en doet in alles de wil van de Vader: de Vader blijft in Hem en doet zijn werk door de Zoon die Hij in de wereld heeft gezonden (cf. Joh 14,10).

Het plan van de Vader wordt eschatologisch vervuld in het paasmysterie, waarin Jezus zijn leven geeft om het weer op te nemen in de verrijzenis (cf. Joh 10,17) en het te delen met zijn leerlingen als zonen en dochters, zusters en broeders in de “mateloze” uitstorting van de Heilige Geest (cf. Joh 3,34). Het paasmysterie van Jezus is de nieuwe exodus, die in eenheid bijeenbrengt (συναγάγη εἰς ἓν) allen die door het geloof in Hem geloven (cf. Joh 11,52), die hij gelijkvormig maakt aan zichzelf door het doopsel en de eucharistie. Het heilswerk bestaat in de eenheid waarvoor Jezus gebeden heeft kort vóór zijn lijden: “Zoals U, Vader, in Mij bent, en Ik in U, zo moeten zij in Ons zijn, zodat de wereld kan geloven dat U Mij hebt gezonden” (cf. Joh 17,21).

16. Jezus is de pelgrim die het goede nieuws van het Koninkrijk Gods verkondigt (vgl. Lc 4,14-15; 8,1; 9,57; 13,22; 19,11), “de weg van God” aankondigt (vgl. Lc 20,21) en de richting aangeeft (Lc 9,51-19,28). Meer nog, Hijzelf is “de weg” (vgl. Joh 14,6) die naar de Vader leidt: in de Heilige Geest (vgl. Joh 16,13) deelt Hij de waarheid en het leven van gemeenschap met God en onze broeders en zusters aan allen mee. De gemeenschap beleven volgens de dimensie van het nieuwe gebod van Jezus betekent samen in de geschiedenis wandelen als het Godsvolk van het nieuwe verbond op een manier die overeenkomt met de ontvangen gave (vgl. Joh 15,12-15). De evangelist Lucas heeft in het verhaal van de leerlingen van Emmaüs een levendig beeld geschetst van de Kerk als het volk van God, geleid door de verrezen Heer, die het verlicht met zijn Woord en voedt met het brood des levens (vgl. Lc 24,13-35).

17. Het Nieuwe Testament gebruikt een specifieke term om de heilsmacht uit te drukken die Jezus van de Vader heeft ontvangen, die Hij uitoefent over alle schepselen in de kracht (δύναμις) van de Heilige Geest: ἐξουσία (*exousia* = gezag). Die bestaat in het schenken van de genade die ons tot “kinderen van God” maakt (vgl. Joh 1,12). De apostelen ontvangen deze ἐξουσία van de verrezen Heer, die hen uitzendt om alle volken tot leerlingen te maken, door hen te dopen in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, en hun te leren alles te onderhouden wat Hij geboden heeft (vgl. Mt 28,19-20). Alle leden van het volk van God die “de zalving van de Heilige Geest” hebben ontvangen (vgl. 1 Joh 2,20.27), door God onderwezen worden (vgl. Joh 6,45) en “tot de volle waarheid” zijn gebracht (vgl. Joh 16,13), nemen eraan deel door de kracht van het doopsel.

18. De ἐξουσία van de verrezen Heer komt in de kerk tot uitdrukking in de veelheid van de geestelijke (τα πνευματικά) of charismatische gaven (τα χαρίσματα) die de Geest aan het volk van God schenkt voor de opbouw van het ene lichaam van Christus. In hun uitoefening moet een objectieve orde (τάξις) gerespecteerd worden, zodat zij zich in harmonie kunnen ontwikkelen en de vruchten kunnen voortbrengen die bijdragen aan het welzijn van iedereen (cf. 1 Kor 12,28-30; Ef 4,11-13). De eerste gave is die van de apostelen - onder hen gaf Jezus een bijzondere en vooraanstaande rol aan Simon Petrus (vgl. Mt 16,18 e.v., Joh 21,15 e.v.): in feite werd hem het ambt toevertrouwd om de kerk in trouw aan de *depositum fidei* te leiden (1 Tim 6,20; 2 Tim 1,12,14). Maar de term charisma (χάρισμα) roept ook de gratuïteit en de veelzijdigheid op van het vrije initiatief van de Geest, die ieder zijn eigen gave geeft met het oog op het algemeen welzijn (vgl. 1 Kor 12,4-11.29-30; Ef 4,7).

Altijd in de logica van wederzijdse onderschikking en wederzijdse dienstbaarheid (vgl. 1 Kor 12,25): want de hoogste en regulerende gave van alle is de liefde (vgl. 1 Kor 12,31).

19. De *Handelingen van de Apostelen* getuigen van enkele belangrijke momenten in de tocht van de apostolische kerk, waarin het volk van God geroepen is om in de gemeenschap de wil van de verrezen Heer te onderscheiden. De hoofdrolspeler die deze weg begeleidt en oriënteert is de Heilige Geest, die op de Pinksterdag over de Kerk werd uitgestort (vgl. Hnd 2,2-3). De leerlingen hebben in de uitoefening van hun respectieve rollen de verantwoordelijkheid om naar zijn stem te luisteren en zo de te volgen weg te onderscheiden. (vgl. Hnd 5,19-21; 8,26.29.39; 12,6-17; 13,1-3; 16,6-7.9-10; 20,22). Bijvoorbeeld bij de verkiezing van “zeven personen, die goed bekend staan, vol van de Geest en wijsheid”, aan wie de apostelen het ambt van “tafel dienst” toevertrouwen (vgl. Hnd 6,1-6), en bij de onderscheiding van het cruciale vraagstuk van de zending onder de heidenen (vgl. Hnd 10).

20. Deze vragen werden behandeld in wat de traditie “het apostolische concilie van Jeruzalem” (vgl. Hnd 15; en ook Gal 2,1-10) noemde. Daar is een synodale gebeurtenis te herkennen waarbij de apostolische Kerk, op een beslissend moment van haar tocht, haar roeping beleeft in het licht van de aanwezigheid van de verrezen Heer met het oog op de zending. Deze gebeurtenis zal door de eeuwen heen worden geïnterpreteerd als het typevoorbeeld van de synodes die door de Kerk worden gevierd.

Het verhaal beschrijft nauwkeurig de dynamiek van de gebeurtenis. Geconfronteerd met een relevante en controversiële

vraag die haar betreft, besluit de gemeenschap van Antiochië om zich tot “de apostelen en de oudsten” (15,2) van de Kerk van Jeruzalem te richten en Paulus en Barnabas te sturen. De gemeenschap van Jeruzalem, de apostelen en de oudsten ontmoeten elkaar onmiddellijk (15,4) om de situatie te onderzoeken. Paulus en Barnabas verwijzen naar wat er is gebeurd. Er volgt een levendige en open discussie (πολλῆς δὲ ζητήσεως; 15,7a). De gezaghebbende getuigenissen en de geloofsbelijdenis van Petrus worden in het bijzonder beluisterd (15,7b-12).

Jakobus interpreteert de feiten in het licht van de profetie (vgl. Am 9,11-12; Hnd 15,14-18) die getuigt van de universele heilswil van God, die “een volk uit de heidenen” heeft gekozen (ἐξ ἐθνῶν λαόν; 15,14), en formuleert een beslissing door enkele gedragsregels aan te bieden (15,9-21). Zijn tussenkomst manifesteert een perspectief op de zending van de Kerk, die stevig geworteld is in Gods plan en tegelijkertijd openstaat voor diens nieuwe manifestaties in de progressieve ontwikkeling van de heilsgeschiedenis. Ten slotte kiezen ze enkele gezanten om de brief te dragen die de genomen beslissing samen met de na te leven normen doorgeeft (15,23-29), een brief die aan de gemeenschap van Antiochië wordt bezorgd en daar met vreugde gelezen (15,30-31).

21. Allen zijn actoren in het beslissingsproces, hoewel hun rol en bijdrage verschillend zijn. De vraag wordt voorgelegd aan de hele Kerk van Jeruzalem (πᾶν τὸ πλῆθος; 15,12). Die is gedurende het hele verloop van besluitvorming aanwezig en wordt ook betrokken bij de uiteindelijke beslissing (ἔδοξε τοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῖς πρεσβυτέροις σὺν ὅλη τῇ ἐκκλησίᾳ; *daarop besloten de apostelen en oudsten in overleg met de hele gemeente*; 15,22). Maar in eerste instantie wordt de apostelen (Petrus en Jakobus, die het woord nemen) en de oudsten, die hun specifieke ambt met gezag uitoefenen, om opheldering gevraagd.

De beslissing werd genomen door Jakobus, leider van de Kerk van Jeruzalem, op grond van de werking van de Heilige Geest die de weg van de Kerk leidt en haar trouw aan het evangelie van Jezus verzekert: “De Heilige Geest en wij hebben besloten” (15,28). De hele gemeente ontving het besluit en maakte het zich eigen (15,22); later deed de gemeenschap van Antiochië hetzelfde (15,30-31).

Door het getuigenis van Gods handelen en de uitwisseling van de eigen oordelen werden de aanvankelijk uiteenlopende meningen en de levendigheid van het debat, met wederzijds luisteren naar de Heilige Geest, tot die consensus en eensgezindheid gebracht (ὁμοθυμαδόν, cf. 15,25), die het resultaat zijn van een gemeenschappelijke onderscheiding ten dienste van de evangeliserende zending van de Kerk.

22. De wijze waarop het concilie van Jeruzalem verliep, toont op een levendige manier de weg van het volk van God als een geordende en gearticuleerde werkelijkheid, waarin ieder een specifieke plaats en rol heeft (vgl. 1 Kor 12,12-17; Rom 12,4-5; Ef 4,4).

De apostel Paulus roept, in het licht van de eucharistische bijeenkomst, het beeld op van de Kerk als het lichaam van Christus, om zowel de eenheid van het organisme als de verscheidenheid van zijn leden tot uitdrukking te brengen. Net zoals in het menselijke lichaam alle leden noodzakelijk zijn in hun specificiteit, zo genieten ook in de Kerk allen dezelfde waardigheid op grond van het doopsel (vgl. Gal 3,28, 1 Kor 12,13) en moeten allen hun eigen bijdrage leveren aan de verwezenlijking van het heilsplan “naar de maat van Christus’ gave” (Ef 4,7).

Daarom zijn allen medeverantwoordelijk voor het leven en de zending van de gemeenschap en allen zijn geroepen om volgens de wet van wederzijdse solidariteit te handelen met res-

pect voor de specifieke bedieningen en charismatische gaven, voor zover ieder van hen zijn of haar energie ontvangt van de ene Heer (vgl. 1 Kor 15,45).

23. Het doel van de tocht van het volk van God is het nieuwe Jeruzalem, gehuld in de stralende pracht van Gods heerlijkheid, waar de hemelse liturgie wordt gevierd. In het boek Openbaring wordt gesproken over “het Lam dat daar staat als geslacht”, die met zijn bloed mensen “uit alle stammen en talen en volken en naties” voor God heeft vrijgekocht en hen “voor onze God tot een koninklijk geslacht van priesters” heeft gemaakt, die zullen heersen op de aarde. Aan de hemelse liturgie nemen de engelen en “tienduizenden tienduizendentallen en duizenden duizend-tallen” deel met alle schepselen van hemel en aarde (vgl. Apk 5,6.9.11.13). Dan zal de belofte die de diepste zin van Gods heilsplan bevat in vervulling gaan: “Dit is de tent van God bij de mensen! Hij zal bij hen wonen. Zij zullen zijn volk zijn en Hij, ‘God-met-hen’, zal hun God zijn” (Apk 21,3).

1.2 Het getuigenis van de Vaders en de Traditie in het eerste millennium

24. Volharding op het pad naar de eenheid door de verscheidenheid aan plaatsen en culturen, situaties en tijden heen is de uitdaging waartoe het volk geroepen is te antwoorden, in trouw aan het evangelie en door tegelijkertijd het zaad te zaaien in de ervaring van verschillende volkeren. Synodaliteit manifesteert zich vanaf het begin als een garantie en incarnatie van de creatieve trouw van de Kerk aan haar apostolische oorsprong en aan haar katholieke roeping. Die drukt zich uit in een vorm die substantieel één is, maar in het licht van de Bijbelse getuigenissen, ontvouwt die zich in de levende ontwikkeling van de Traditie.

Daarom kent die éne vorm vele uitdrukkingswijzen naargelang van de verschillende historische momenten en in dialoog met verschillende culturen en sociale situaties.

25. Aan het begin van de tweede eeuw beschrijft het getuigenis van Ignatius van Antiochië het synodale bewustzijn van de verschillende lokale Kerken, die zich samen zagen als uitdrukkingen van de ene kerk. In zijn brief aan de gemeenschap van Efeze stelt hij dat al haar leden *σύνοδοι* zijn, “reisgezellen op weg”, op grond van de waardigheid van hun doopsel en hun vriendschap met Christus¹⁷. De goddelijke orde die de Kerk¹⁸ verenigt, geroepen om in Jezus Christus¹⁹ de lofzang op God de Vader te zingen, valt ook op: het college van priesters is de raad van de bisschop²⁰ en alle leden van de gemeenschap, ieder voor zijn deel, zijn geroepen om die op te bouwen. De kerkelijke gemeenschap komt tot stand en manifesteert zich in de eucharistische bijeenkomst onder leiding van de bisschop, die het geweten en de hoop voedt dat God aan het einde van de geschiedenis alle gemeenschappen, die nu in geloof leven en vieren, in zijn Koninkrijk zal herenigen ²¹.

17 IGNATIUS VAN ANTIOCHIË, *Ad Ephesios* IX, 2; F.X. Funk (ed.), *Patres apostolici* I, Tübingen, 1901, p. 220.

18 IGNATIUS VAN ANTIOCHIË, *Ad Smyrnaeos* VIII, 1-2 (Funk, I, p. 282); *Ad Ephesios* V, 1 (Funk, I, p. 216); III, 1 (p. 216); *Ad Trallianos* IX, 1 (Funk, I, p. 250).

19 IGNATIUS VAN ANTIOCHIË, *Ad Ephesios* IV (Funk, I, p. 216).

20 IGNATIUS VAN ANTIOCHIË, *Ad Trallianos* III, 1 (Funk, I, p. 244).

21 *Didache* IX, 4 (Funk, I, p. 22). Later werd deze procedure in zekere mate geïnstitutionaliseerd. Cf. IGNATIUS VAN ANTIOCHIË, *Ad Smyrnaeos* VIII, 1-2 (Funk, I, p. 282); CYPRIANUS, *Epistula* 69, 5 (CSEL III, 2, p. 720); *De catholicae ecclesiae unitate* 23 (CSEL III, 1; p. 230-231); JOHANNES CHRYSOSTOMUS, *In Ioannem homiliae* 46 (PG 59, 260); AUGUSTINUS, *Sermo* 272 (PL 38, 1247f.).

Trouw aan de apostolische leer en de viering van de eucharistie onder leiding van de bisschop, de opvolger van de apostelen; de ordelijke uitoefening van de verschillende ambten en het primaat van de gemeenschap in de wederzijdse dienst tot lof en glorie van God de Vader, Zoon en Heilige Geest: dat zijn de kenmerken van de ware Kerk. Cyprianus van Carthago, erfgenaam en vertolker van deze traditie in het midden van de derde eeuw, formuleert het bisschoppelijke en synodale principe dat het leven en de zending op lokaal en universeel niveau zou moeten bepalen: als het waar is dat er in de lokale kerk niets wordt gedaan zonder de bisschop (*nihil sine episcopo*), is het ook waar dat er niets wordt gedaan zonder de raad van priesters en diakens (*nihil sine consilio vestro*) en zonder de toestemming van het volk (*et sine consensu plebis*)²², altijd vasthoudend aan de regel dat “het episcopaat één is, waarbij ieder deel door de afzonderlijke bisschoppen als het geheel beschouwd wordt” (*episcopatus unus est cuius a singulis in solidum pars tenetur*)²³.

26. Vanaf de vierde eeuw ontstonden er kerkelijke provincies die de *communio* tussen de lokale Kerken tot uitdrukking brachten en bevorderden, en die werden voorgezeten door een metropoliet. Met het oog op gemeenschappelijk overleg werden provinciale synoden gehouden als specifieke instrumenten voor de uitoefening van kerkelijke synodaliteit.

Canon 6 van het concilie van Nicea (325) erkende de pre-eminentie (*πρεσβεία*) en het regionale primaatschap van de bisschopszetels van Rome, Alexandrië en Antiochië²⁴. In het eerste concilie van Constantinopel (381) werd de zetel van

22 CYPRIANUS, *Epistula* 14,4 (CSEL III, 2, p. 512).

23 CYPRIANUS, *De catholicae ecclesiae unitate* 5 (CSEL III,1, p. 214).

24 *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna, 2002, pp. 8-9.

Constantinopel toegevoegd aan de lijst van belangrijkste zetels: Canon 3 kent aan de bisschop van deze stad een erevoorzitterschap toe na de bisschop van Rome²⁵. Deze titel wordt bevestigd door canon 28 van het concilie van Chalcedon (451)²⁶, en daar werd de zetel van Jeruzalem toegevoegd aan de lijst. Deze *pentarchie* wordt in het Oosten beschouwd als een vorm en garantie voor de uitoefening van de gemeenschap en de synodaliteit tussen deze vijf apostolische zetels.

De Kerk in het Westen erkent de rol van de patriarchaten van het Oosten, maar ze beschouwt de Kerk van Rome niet als een van de andere patriarchaten, maar kent haar een specifiek primaatschap toe binnen de universele Kerk.

27. De apostolische canon 34, die aan het einde van de derde eeuw is ontstaan en in het Oosten wel bekend is, stelt vast dat elke beslissing die de bevoegdheid van de bisschop van de lokale Kerk overstijgt, synodaal moet worden genomen: “De bisschoppen van elke natie (ἔθνος) moeten degene erkennen die de eerste (πρώτος) onder hen is en hem beschouwen als hun hoofd (κεφαλή), en niets belangrijks doen zonder zijn toestemming (γνώμη) (...), maar de eerste (πρώτος) onder hen mag niets doen zonder de consensus van allen”²⁷. Het synodale handelen in eenstemmigheid (ὁμόνοια) dat zo in de kerk werd ingevoerd, is gericht op de verheerlijking van God de Vader door Christus in de Heilige Geest. De rol van de eerste (πρώτος) op het niveau van de provincie, de metropoliet (en eventueel het patriarchaat), is het bijeenroepen en voorzitten van de synode op hun respectieve niveaus om gemeenschappelijke

25 *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna, 2002, p. 32.

26 *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna, 2002, pp. 99-100.

27 *Apostolische Canons* (Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio* I, 35).

kwesties aan te pakken en de nodige resoluties te publiceren op grond van het gezag (ἐξουσία) van de Heer, uitgedrukt door de bisschoppen die in synode bijeengekomen zijn.

28. Hoewel de synoden, die vanaf de derde eeuw op het diocesane en provinciale niveau periodiek worden gehouden, zich bezighouden met kwesties van discipline, eredienst en doctrine op lokaal niveau, is men er vast van overtuigd dat de genomen beslissingen een uitdrukking zijn van de *communio* met alle Kerken. Deze kerkelijke overtuiging getuigt van het besef dat elke lokale Kerk de uitdrukking is van de ene en katholieke Kerk. Dit komt tot uiting in de communicatie van de synodale brieven, de collecties van de synodale canons die aan de andere Kerken worden gezonden, het verzoek om wederzijdse erkenning tussen de verschillende zetels, de uitwisseling van delegaties die vaak vermoeiende en gevaarlijke reizen met zich meebrachten.

Vanaf het begin geniet de Kerk van Rome een bijzonder respect, op grond van het feit dat de apostelen Petrus – de bisschop van Rome wordt als zijn opvolger gezien – en Paulus daar de marteldood stierven²⁸. Het apostolische geloof dat daar stevig bewaard werd, het gezagvolle ambt dat door zijn bisschop wordt uitgeoefend in dienst van de gemeenschap tussen de Kerken, haar rijke geschiedenis in het organiseren van synoden: dat alles maakt de Kerk van Rome tot een referentiepunt voor alle andere Kerken. Die wenden zich ook tot Rome om geschillen te beslechten²⁹, en zo fungeert Rome als zetel van

28 Reeds in de tweede eeuw, IGNATIUS VAN ANTIOCHIË, *Ad Romanos* IV, 3 (Funk, I, pp. 256-258); IRENEÛS, *Adversus haereses* III, 3, 2 (Sch 211, p. 32).

29 CLEMENS VAN ROME, 1 *Clementis* V, 4-5 (Funk, I, pp. 104-106).

beroep³⁰. Daarnaast wordt de zetel van Rome in het Westen het prototype van de organisatie van de andere kerken, zowel op administratief als op canoniek niveau.

29. In het jaar 325 wordt in Nicea het eerste oecumenische concilie gehouden, bijeengeroepen door de keizer. De bisschoppen uit verschillende regio's van het Oosten en gezanten van de bisschop van Rome zijn aanwezig. De geloofsbelijdenis van het concilie en zijn canonieke beslissingen worden erkend in hun normatieve waarde voor de hele Kerk, ondanks de moeizame receptie, zoals ook bij andere gelegenheden in de geschiedenis zal gebeuren. Doordat de bisschoppen hun ambt synodaal uitoefenen, is het concilie van Nicea de eerste institutionele uitdrukking, op universeel niveau, van het gezag (ἐξουσία - *eksousia*) van de verrezen Heer, die in de Heilige Geest de weg van het volk van God leidt en oriënteert. Een soortgelijke ervaring doet zich voor in de opeenvolgende oecumenische concilies van het eerste millennium, waardoor de identiteit van de ene en de katholieke Kerk normatief gestalte krijgt. In deze concilies groeit er een steeds klaarder besef van wat nodig is om het gezag van een oecumenisch concilie uit te oefenen: de harmonie (συμφωνία - *symphonia*) van de hoofden van de verschillende kerken, de medewerking (συνεργεία - *synergia*) van de bisschop van Rome, de gemeenschappelijke overeenstemming (συνφρόνησις - *synphrónēsis*) van de andere patriarchen en de overeenstemming van hun leer met die van de vorige concilies³¹.

30 Cf. SYNODE VAN SARDICA (343), canones 3 en 5, DH 133-134.

31 Cf. OECUMENISCH CONCILIE VAN NICEA II, DH 602.

30. Tijdens het eerste millennium grijpen de lokale synodes, wat betreft de *modus procedendi*, enerzijds terug naar de apostolische Traditie en anderzijds worden ze in hun concrete procedure gekenmerkt door de culturele context waarin ze plaatsvinden³².

In het geval van een synode van een lokale Kerk participeert in principe de hele gemeenschap met al haar componenten, in overeenstemming met de respectieve rollen³³. De bisschoppen van de verschillende Kerken nemen deel aan de provinciale synoden, maar ook priesters en monniken kunnen worden uitgenodigd om hun bijdrage te leveren. Aan de oecumenische concilies die in het eerste millennium worden gehouden, nemen alleen bisschoppen deel. Het zijn vooral de diocesane en provinciale synoden die de synodale praxis zullen vaststellen die zich in het eerste millennium zal verspreiden.

32 In Afrika werd gebruik gemaakt van de procedure van de Romeinse senaat en de *Concilia municipalia* (bijvoorbeeld het concilie van Carthago in 256). In Italië werden procedurale methoden gebruikt die ons bekend zijn door de manier waarop het keizerlijke bestuur werkte (cf. het concilie van Aquileia in 381). In het koninkrijk van de Wisigoten en vervolgens in dat van de Franken werden synoden gehouden die de politieke procedures weerspiegelden die daar golden (cf. de zevende-eeuwse *Ordo de celebrando Concilio*).

33 Wat betreft de aanwezigheid van leken in lokale synoden, zie ORIGENES, *Dialogus cum Heraclio IV*, 24 (SCh 67, p. 62); wat betreft de procedures die gebruikt werden in Noord-Afrika, zie CYPRIANUS, *Epistula* 17, 3 (CSEL III, 2, p. 522); *Epistula* 19, 2 (CSEL III, 2, pp. 525-526); *Epistula* 30, 5 (CSEL III, 2, pp. 552-553). Over de synode van Carthago in 256 is gezegd dat die plaatsvond “praesente etiam plebis maxima parte” (*Sententiae episcoporum numero LXXXVII*, CSEL III, 1, pp. 435-436). *Epistula* 17,3 toont aan dat Cyprianus een beslissing wou nemen in overeenstemming met het hele *plebs*, terwijl hij tezelfdertijd de speciale waarde van zijn *coepiscopi* erkende.

1.3 De ontwikkeling van de synodale procedure in het tweede millennium

31. Sinds het begin van het tweede millennium nam de synodale praxis in het Westen en het Oosten verschillende procedurele vormen aan, vooral na de breuk van de gemeenschap tussen de Kerk van Constantinopel en de Kerk van Rome (11^e eeuw) en wanneer na de val van Constantinopel (1453) de kerkelijke gebieden die behoorden tot de patriarchaten van Alexandrië, Antiochië en Jeruzalem onder de politieke controle van de islam kwamen.

In de oosterse Kerken werd de synodale praxis voortgezet volgens de traditie van de kerkvaders, in het bijzonder op het niveau van de patriarchale en metropolitane synoden. Maar er werden ook buitengewone synoden gehouden met deelname van de patriarchen en metropoliëten. In Constantinopel werd de activiteit van een permanente synode (Σύνοδος ἐνδημούσα) geconsolideerd, die sinds de 4^e eeuw ook bekend was in Alexandrië en Antiochië, met regelmatige bijeenkomsten om liturgische, canonieke en praktische vragen te onderzoeken, en met verschillende procedurele vormen tijdens de Byzantijnse periode en, na 1454, in de Ottomaanse periode. In de orthodoxe Kerken is de praktijk van de permanente synode nog steeds levendig.

32. In de katholieke Kerk droegen de Gregoriaanse hervorming en de strijd om de *libertas Ecclesiae* bij tot de bevestiging van de primatiale autoriteit van de paus. Enerzijds werden de bisschoppen daardoor bevrijd van de ondergeschiktheid aan de keizer, maar anderzijds - als het niet goed begrepen werd - bracht dit het gevaar met zich mee dat het zelfbewustzijn van de lokale Kerken verzwakt zou worden.

Sinds de 5^e eeuw fungeerde de Romeinse synode als de raad van de bisschop van Rome waaraan, naast de bisschoppen van de Romeinse provincie, ook de bisschoppen die tijdens de synode in de stad aanwezig waren, samen met de priesters en diakens deelnamen. Deze synode stond model voor de concilies van de middeleeuwen. Die werden voorgezeten door de paus of zijn legaat, maar ze waren geen bijeenkomsten van uitsluitend bisschoppen en clerici; ze waren ook uitingen van het westerse *christendom* waarin, samen met de kerkelijke autoriteiten (bisschoppen, abten en oversten van religieuze ordes), ook de burgerlijke autoriteiten (vertegenwoordigers van de keizer, de koningen en belangrijke hoogwaardigheidsbekleders), evenals theologen en canonisten (*periti*) in hun verschillende rollen deelnamen.

33. Op het niveau van de lokale Kerken, ook op basis van de brede synodale praxis die in het West-Romeinse Rijk door Karel de Grote werd ingesteld, verloren de synoden hun uitsluitend kerkelijke karakter en namen zij de vorm aan van regionale of nationale synoden, waaraan de bisschoppen en andere kerkelijke autoriteiten onder het voorzitterschap van de koning deelnamen.

In de loop van de middeleeuwen was er geen gebrek aan voorbeelden van revitalisering van synodale praxis in de breedste zin van het woord, bijvoorbeeld door wat de monniken van Cluny deden. De kapittels van de kathedrale kerken en de nieuwe religieuze gemeenschappen, in het bijzonder de bedelorden, hebben er ook toe bijgedragen dat de synodale praxis in leven bleef³⁴.

34 Hun kloosters maakten deel uit van provincies en die waren ondergeschikt aan een algemeen overste, wiens jurisdictie zich uitstrekte tot alle leden van de orde. Voorts werden de oversten van de orde – de generaal, de provinciaal en de oversten van de individuele kloosters – gekozen door vertegenwoordigers van de leden van de orde, en dit voor een bepaalde periode en ze werden geassisteerd in de uitoefening van hun gezag door een kapittel of een raad.

34. Een bijzonder geval deed zich voor aan het einde van de middeleeuwen, ter gelegenheid van het Westerse Schisma (1378-1417), met de gelijktijdige aanwezigheid van twee en vervolgens drie pretendentes van de pauselijke titel. Het concilie van Konstanz (1414-1418) loste deze ingewikkelde kwestie op door, met toepassing van het kerkelijke recht in een noodtoestand zoals voorzien door de middeleeuwse canonisten, over te gaan tot de verkiezing van de legitieme paus. Maar in deze situatie werd de weg vrijgemaakt voor de conciliaristische opvatting, die de superioriteit van een permanent concilie boven het primatiale gezag van de paus wilde vestigen.

De theologische rechtvaardiging en de praktische configuratie van het conciliarisme houden geen stand als ze worden beoordeeld volgens de erfenis van de Traditie. Het conciliarisme biedt echter een les voor de geschiedenis van de Kerk: het gevaar van een schisma, dat altijd op loer ligt, kan niet worden vermeden en de voortdurende hervorming van de Kerk “in hoofd en leden” (*in capite et membris*) kan niet worden uitgevoerd zonder een correcte uitoefening van de synodale praxis die, in overeenstemming met de traditie, als eigen waarborg het primatiale gezag van de paus vereist.

35. Een eeuw later vierde de katholieke Kerk, als antwoord op de crisis van de protestantse reformatie, het concilie van Trente. Het is het eerste concilie van de moderniteit dat zich onderscheidt door een aantal kenmerken: het heeft niet langer de figuur van een concilie van de hele *christenheid* zoals in de middeleeuwen, maar geeft nu de voorkeur aan de deelname van de bisschoppen samen met de oversten van de religieuze ordes en van de kloostercongregaties, terwijl de gezanten van de vorsten, hoewel ze deelnemen aan de zittingen, geen stemrecht hebben.

Het concilie van Trente heeft de norm vastgesteld dat de diocesane synoden elk jaar en de provinciale synoden om de drie jaar zouden worden gehouden. Zo moesten ze een bijdrage leveren om de impuls van de Tridentijnse hervorming over de hele Kerk te verspreiden. Een voorbeeld en model was het werk van de heilige Carolus Borromeus, aartsbisschop van Milaan, die tijdens zijn ambtsperiode vijf provinciale synoden en elf diocesane synoden bijeenriep. Een soortgelijk initiatief werd in Amerika genomen door de heilige Toribio de Mogrovejo, bisschop van Lima, die drie provinciale raden en dertien diocesane synoden bijeenriep, waaraan in dezelfde eeuw de drie provinciale raden in Mexico nog moeten worden toegevoegd.

Volgens de cultuur van die tijd was het doel van de diocesane en provinciale synoden die sinds het concilie van Trente werden gehouden, niet de actieve medeverantwoordelijkheid van het hele volk van God - de *congregatio fidelium* - te wekken, maar om normen en beschikkingen over te dragen en in praktijk te brengen. De apologetische reactie op de kritiek aan het adres van de kerkelijke autoriteit vanwege de protestantse reformatie en haar uitdaging vanwege vele aspecten van het moderne denken, accentueerde de 'hiërarchische' visie van de Kerk als een 'volmaakte maatschappij die tegelijk bestaat uit ongelijken' (*societas perfecta et inaequalium*). Die ging zover dat ze de bisschoppen - met de paus aan de top - zag als de onderrichtende Kerk (de *ecclesia docens*) en de rest van het volk van God als de lerende Kerk (de *ecclesia discens*).

36. De kerkelijke gemeenschappen die uit de protestantse reformatie geboren zijn, bevorderen een specifieke vorm van synodale praktijk, in de context van een ecclesiologie en een sacramentele en ministeriële doctrine en praktijk die afwijken van de katholieke traditie.

Volgens de lutherse belijdenis wordt het synodale bestuur van de kerkelijke gemeenschappen, waarin een aantal gelovigen deelnemen op grond van het algemene priesterschap dat uit het doopsel voortvloeit, beschouwd als de structuur die het meest in overeenstemming is met het leven van de christelijke gemeenschap. Alle gelovigen zijn geroepen om deel te nemen aan de verkiezing van predikanten en om verantwoordelijk te zijn voor de trouw aan de leer van het evangelie en aan de kerkorde. In het algemeen wordt dit prerogatief uitgeoefend door civiele machthebbers en heeft het in het verleden geleid tot een regime dat nauwe banden heeft met de staat.

In de kerkelijke gemeenschappen van de gereformeerde traditie wordt de leer van de vier bedieningen (predikanten, doctores, ouderlingen en diakenen) van Johannes Calvijn bevestigd, volgens welke de figuur van de ouderling de waardigheid en de bevoegdheden van alle gelovigen door de doop vertegenwoordigt. De ouderlingen zijn dus samen met de predikanten verantwoordelijk voor de lokale gemeenschap, terwijl de synodale praxis voorziet in de aanwezigheid in de vorm van een vergadering van doctores, de andere bedienaars en een meerderheid van leken gelovigen.

Synodale praxis is een constante in het leven van de anglicaanse gemeenschap op alle niveaus - lokaal, nationaal en internationaal. De uitdrukking “synodaal bestuurd, maar episcopaal geleid” (*synodically governed, but episcopally led*), is niet alleen bedoeld om een scheiding aan te geven tussen de wetgevende macht (eigen aan de synoden, waaraan alle sectoren van het volk van God deelnemen) en de uitvoerende macht (specifiek voor de bisschoppen), maar ook de synergie tussen het charisma en het persoonlijke gezag van de bisschoppen enerzijds en de gave van de Heilige Geest die over de hele gemeenschap wordt uitgestort anderzijds.

37. Het Eerste Vaticaans Concilie (1869-1870) stelde de leer van het primaatschap en de onfeilbaarheid van de paus vast. Het primaatschap van de bisschop van Rome, waardoor “in Petrus... het eeuwige en zichtbare beginsel en fundament van de eenheid van geloof en gemeenschap voor altijd werd ingesteld”, wordt door het concilie voorgesteld als het ambt dat als waarborg voor de eenheid en ondeelbaarheid van het episcopaat ten dienste van het geloof van het volk van God wordt geplaatst³⁵. De formule volgens welke de *ex cathedra*-definities van de paus onherroepelijk zijn “uit zichzelf en niet afhankelijk van de instemming van de Kerk”³⁶, “maakt de *consensus Ecclesiae* niet overbodig” maar bevestigt de uitoefening van het gezag dat de paus toekomt op grond van zijn specifieke dienstwerk³⁷. Dit blijkt uit de raadpleging van het hele volk van God via de bisschoppen op verzoek van paus Pius IX, met het oog op de definitie van het dogma van de onbevleete ontvangenis³⁸, een praktijk die door paus Pius XII werd gevolgd met betrekking tot de definitie van het dogma van de tenhemelopneming van Maria³⁹.

38. De noodzaak van een pertinente en consequente restauratie van de synodale praktijk in de katholieke Kerk werd al in de 19de eeuw aangekondigd dankzij de werken van enkele profetische stemmen zoals Johann Adam Möhler (1796-1838), Antonio

35 VATICANUM I, *De Ecclesia Christi Pastor Aeternus*, DH 3059; Cf. Vaticanum II, *Lumen Gentium*, 18.

36 VATICANUM I, *De Ecclesia Christi Pastor Aeternus*, DH 3074; Vaticanum II, *Lumen Gentium*, 25.

37 “Het sluit wel de theorie uit dat zo’n definitie deze instemming, vooraf of achteraf, nodig heeft als voorwaarde voor haar gezagvolle status” (INTERNATIONALE THEOLOGISCHE COMMISSIE, *Sensus fidei in het leven van de Kerk* [2014], 40).

38 PIUS IX, *Ubiprimum nullus* (1849), n. 6.

39 PIUS XII, *Deiparae Virginis Mariae*, AAS 42 (1950) 782-783.

Rosmini (1797-1855) en John Henry Newman (1801-1890), die verwijzen naar de normatieve bronnen van de Schrift en de Traditie, die de vernieuwing aankondigen die door de Bijbelse, liturgische en patristische bewegingen wordt bevorderd. Zij benadrukken als primair en fundamenteel in het leven van de Kerk de dimensie van de gemeenschap die een ordelijke synodale praktijk op verschillende niveaus impliceert, met valorisatie van de *sensus fidei fidelium* in een intrinsieke relatie tot de specifieke bediening van de bisschoppen en de paus. Er ontstaat ook een nieuw klimaat in de oecumenische betrekkingen met andere Kerken en kerkelijke gemeenschappen en een meer aandachtige onderscheiding van de door het moderne geweten voorgestelde gevallen van deelname van alle burgers aan het beheer van de openbare aangelegenheden. Daardoor wordt de aanzet gegeven tot een hernieuwde en verdiepte ervaring en presentatie van het mysterie van de Kerk in haar intrinsieke synodale dimensie.

39. We mogen niet vergeten dat er vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw een nieuwe instelling is ontstaan die, zonder een nauwkeurig canoniek profiel te hebben, de bisschoppen van dezelfde natie bijeenbracht in bisschoppelijke conferenties: dat was een teken van het ontwaken van een collegiale interpretatie van de uitoefening van het bisschopsambt met betrekking tot een bepaald gebied en met het oog op de veranderende geopolitieke omstandigheden. In dezelfde geest werd aan de vooravond van de 20ste eeuw in Rome een Latijns-Amerikaans plenair concilie gehouden, dat bijeengeroepen werd door Leo XIII en waaraan de metropolieten van de kerkelijke provincies van het continent deelnamen (1899). Op het gebied van theologie en kerkelijke ervaring groeide het

befef dat “de Kerk’ niet samenvalt met haar pastores; dat de gehele Kerk, door toedoen van de Heilige Geest, het subject of ‘orgaan’ van Traditie is; en dat de leken een actieve rol hebben in het doorgeven van het geloof van de Apostelen”⁴⁰.

40. Het Tweede Vaticaanse Oecumenische Concilie nam het project van Vaticanum I over en integreerde het in het perspectief van een veelzijdig *aggiornamento*. Het ging daarbij uit van de vooruitgang die in de voorgaande decennia was geboekt en integreerde die in een rijke synthese in het licht van de Traditie.

De dogmatische constitutie *Lumen Gentium* ontwikkelt een visie op de aard en de zending van de Kerk als gemeenschap, waarin theologische vooronderstellingen voor een pertinent herstel van de synodaliteit worden geschetst: met name de mystieke en sacramentele opvatting van de Kerk; haar wezen als het volk Gods op pelgrimstocht door de geschiedenis naar het hemelse vaderland, waarin aan alle leden, door middel van het doopsel, dezelfde waardigheid van kinderen van God wordt geschonken en aan wie dezelfde zending is toevertrouwd; de leer van de sacramentaliteit van het bisschopsambt en van de collegialiteit in hiërarchische gemeenschap met de bisschop van Rome.

Het decreet *Christus Dominus* benadrukt de Kerk als subject en vraagt de bisschoppen om in gemeenschap met hun presbyterium de pastorale taak van de Kerk uit te oefenen die hun is toevertrouwd, gebruik makend van de hulp van een specifieke senaat of een priesterraad. Het formuleert de uitnodiging om in elk bisdom een pastorale raad te vormen,

40 INTERNATIONALE THEOLOGISCHE COMMISSIE, *Sensus fidei in het leven van de Kerk* (2014), 41.

waaraan priesters, religieuzen en leken deelnemen. Het drukt ook de wens uit dat, op het niveau van de gemeenschap tussen de lokale Kerken van dezelfde regio, de eerbiedwaardige instelling van de synoden en provinciale concilies nieuw leven wordt ingeblazen; het doet ook een oproep om de instelling van bisschoppenconferenties te bevorderen. Met betrekking tot de oosters-katholieke Kerken spreekt het decreet *Orientalium ecclesiarum* zijn waardering uit over het instituut van het patriarchaat en zijn synodale vorm.

41. Om de synodale praktijk op het niveau van de universele Kerk nieuw leven in te blazen, heeft paus Paulus VI de bisschoppensynode ingesteld. Zij is “een permanente bisschoppenraad voor de universele kerk”, die rechtstreeks en onmiddellijk onder het gezag staat van de paus, die “uit de aard der zaak de taak heeft om te informeren en te adviseren”, en die “ook de bevoegdheid heeft om te beraadslagen wanneer die door de paus van Rome wordt verleend”⁴¹. Deze instelling heeft als doel om het volk van God te laten delen in de voordelen van de *communio* die tijdens het Concilie werd beleefd.

Paus Johannes Paulus II heeft ter gelegenheid van het jubileum van het jaar 2000 een evaluatie gemaakt van de vooruitgang die is geboekt om - in overeenstemming met de leer van Vaticanum II - het wezen van het mysterie van de Kerk concreet gestalte te geven door middel van de verschillende structuren van de gemeenschap. “Er is veel gedaan,” zegt hij, “maar er moet zeker nog veel worden gedaan om het potentieel van deze instrumenten van *communio* zo goed mogelijk

41 PAULUS VI, *Motu proprio Apostolica sollicitudo*, 15 September 1965: AAS 57 (1965) 776.

tot uitdrukking te brengen.... (en) om snel en doeltreffend te reageren op de problemen waarmee de Kerk te maken heeft in de snelle veranderingen van onze tijd”⁴².

In de meer dan vijftig jaar sinds het laatste concilie tot op de dag van vandaag is het besef van de Kerk als gemeenschap in steeds grotere groepen van het volk Gods gerijpt, en op diocesaan, regionaal en universeel niveau hebben positieve ervaringen met synodaliteit plaatsgevonden. In het bijzonder werden veertien gewone algemene vergaderingen van de bisschoppensynode gehouden, de ervaring en activiteit van de bisschoppenconferenties geconsolideerd en werden overal synodale vergaderingen gehouden. Daarnaast zijn er raden opgericht die de *communio* en de samenwerking tussen de plaatselijke Kerken en de bisschoppen hebben bevorderd om op regionaal en continentaal niveau pastorale lijnen uit te stippelen.

42 JOHANNES PAULUS II, Apostolische Brief *Novo Millennio Ineunte*, 6 January 2001, 44: AAS 93 (2001) 298.

Hoofdstuk 2 - Naar een theologie van de synodaliteit

42. De leer van de Schrift en de Traditie getuigt ervan dat de synodaliteit een constitutieve dimensie van de Kerk is, die zich daardoor manifesteert en configureert als het Godsvolk op weg en de vergadering bijeengeroepen door de verrezen Heer. Het voorbeeldige en normatieve karakter van het concilie van Jeruzalem (Hnd 15,4-29) kwam vooral tot uiting in hoofdstuk 1. Daarin wordt, tegenover een beslissende uitdaging voor de vroege Kerk, de methode van gemeenschappelijke en apostolische onderscheiding in actie getoond, een uitdrukking van het wezen zelf van de Kerk, een mysterie van gemeenschap met Christus in de Heilige Geest⁴³. Synodaliteit duidt niet eenvoudigweg op een methode van werken, maar op de bijzondere manier waarop de kerk leeft en functioneert. In dit perspectief zal dit hoofdstuk, in het licht van de ecclesiologie van het Tweede Vaticaans Concilie, het thema van de theologische grondslagen en de inhoud van de synodaliteit behandelen.

2.1 De theologische basis van synodaliteit

43. De Kerk wordt ‘het volk door de triniteit verenigd’ (*de Trinitate plebs adunata*) genoemd⁴⁴. Als volk van God is zij gemachtigd om haar tocht te oriënteren op haar zending

43 BENEDICTUS XVI, *Homilie tijdens de mis bij de opening van de vijfde algemene vergadering van de bisschoppen van Latijns-Amerika en de Caraïben*, Aparecida 13 May 2007, AAS 99 (2007), 435: “Dat is de methode waarmee wij werken in de Kerk, hetzij in kleine, hetzij in grote bijeenkomsten. Het is niet enkel een kwestie van procedure: het is een reflectie op de ware aard van de Kerk als een mysterie van gemeenschap met Christus in de Heilige Geest”.... “naar de Heilige Geest en naar ons”.

44 VATICANUM II, *Lumen Gentium*, 2-4; *Ad Gentes*, 2-4.

‘naar de Vader, door de Zoon in de Heilige Geest’⁴⁵. Op deze manier neemt de Kerk, in Christus Jezus en door de Heilige Geest, deel aan het leven in gemeenschap van de Allerheiligste Drie-eenheid, bestemd om de gehele mensheid te omhelzen⁴⁶. In de gave en het engagement van de *communio* zijn de bron, de vorm en het doel van de synodaliteit te vinden, voor zover die de specifieke levens- en handelwijze (*modus vivendi et operandi*) van het volk van God uitdrukken in de verantwoordelijke en ordelijke deelname van al zijn leden aan de onderscheiding en de uitvoering van de wegen van hun zending. In de uitoefening van de synodaliteit wordt de roeping van de menselijke persoon om de gemeenschap te beleven geconcretiseerd. Die komt tot stand door oprechte zelfgave, vereniging met God en eenheid met de broeders en zusters in Christus⁴⁷.

44. Om het heilsplan uit te voeren schonk de verreezen Jezus de gave van de Heilige Geest aan de apostelen (vgl. Joh 20,22). Op de dag van Pinksteren werd de Geest van God uitgestort op allen die, welke ook hun herkomst was, het *kerygma* hoorden en aanvaardden en zo een voorafbeelding waren van de universele verzameling van alle volkeren om het ene volk van God te vormen (vgl. Hnd 2,11). De Heilige Geest, vanuit het diepst van hun hart, bezielt en vormt de gemeenschap en zending van de Kerk, het Lichaam van Christus en de levende Tempel van de Geest (vgl. Joh 2,21; 1 Kor 2,1-11). “Geloven dat de kerk ‘heilig’ en ‘katholiek’ is, dat zij ‘één’ en ‘apostolisch’ is, is

45 VATICANUM II, *Lumen Gentium*, 51; *Dei Verbum*, 2; *Sacrosanctum Concilium*, 6.

46 VATICANUM II, *Lumen Gentium*, 4, 8, 13-15, 18, 21, 24-25; *Dei Verbum*, 10; *Gaudium et Spes*, 32; *Unitatis Redintegratio*, 2-4, 14-15, 17-18, 22.

47 VATICANUM II, *Gaudium et Spes*, 24.

onlosmakelijk verbonden met het geloof in God de Vader, de Zoon en de Heilige Geest⁴⁸.

45. De Kerk is *één* omdat zij haar bron, haar model en haar doel heeft in de eenheid van de Allerheiligste Drie-eenheid (vgl. Joh 17,21-22). Zij is het volk van God dat pelgrimeert op aarde om alle mannen en vrouwen te verzoenen in de eenheid van het lichaam van Christus door de Heilige Geest (vgl. 1 Kor 12,4).

De Kerk is *heilig* omdat ze het werk is van de allerheiligste Drie-eenheid (vgl. 2 Kor 13,13): ze is geheiligd door de genade van Christus, die zichzelf als bruidegom aan de bruid heeft gegeven (vgl. Ef 5,23) en ze is levend gemaakt door de liefde van de Vader die door de Heilige Geest in de harten is uitgestort (vgl. Rom 5,5). Daarin wordt de 'gemeenschap van de heiligen' (*communio sanctorum*) gerealiseerd in zijn dubbele betekenis van gemeenschap met de heilige werkelijkheden (*sancta*) en gemeenschap van personen die geheiligd zijn (*sancti*)⁴⁹. Op deze manier gaat het heilige volk van God naar de volmaaktheid van de heiligheid, die de roeping is van al zijn leden, vergezeld van de voorspraak van de allerheiligste Maagd Maria, van de martelaren en van de heiligen, gevormd en gezonden als het universele sacrament van eenheid en redding.

De Kerk is *katholiek* omdat zij de integriteit en de totaliteit van het geloof bewaart (vgl. Mt 16,16) en gezonden is om alle volken van de aarde tot één heilig volk te verzamelen (vgl. Mt 28,19). Ze is *apostolisch* omdat ze gebouwd is op het fundament van de apostelen (vgl. Ef 2,20), omdat ze trouw hun geloof overdraagt, omdat ze onderricht, geheiligd en bestuurd wordt door hun opvolgers (vgl. Hnd 20,19).

48 *Katechismus van de Katholieke Kerk*, 750.

49 VATICANUM II, *Lumen Gentium*, 49.

46. De werking van de Geest in de gemeenschap van het lichaam van Christus en in de missionaire tocht van het volk Gods is het principe van de synodaliteit. Inderdaad, aangezien de Geest de liefdesband (*nexus amoris*) is in het leven van drie-ene God, communiceert Hij diezelfde liefde aan de Kerk, die wordt opgebouwd als gemeenschap van de Heilige Geest (κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος) (2 Kor 13,13). De gave van de Heilige Geest, die uniek en dezelfde is in alle gedoopten, manifesteert zich op vele manieren: de gelijke waardigheid van de gedoopten; de universele roeping tot heiligheid⁵⁰; de deelname van alle gelovigen aan het priesterlijke, profetische en koninklijke ambt van Jezus Christus; de rijkdom van hiërarchische en charismatische gaven⁵¹; het leven en de zending van elke plaatselijke Kerk.

47. De synodale weg van de Kerk wordt gevormd en gevoed door de eucharistie. Die is “het centrum van het hele christelijke leven voor de Kerk, zowel universeel als lokaal, en voor alle gelovigen”⁵². Synodaliteit heeft zijn bron en hoogtepunt in de liturgische viering en op een bijzondere manier in de volle, bewuste en actieve deelname aan de eucharistische maaltijd⁵³. De gemeenschap met het Lichaam en Bloed van Christus heeft als gevolg dat “wij allen tezamen één lichaam vormen, want allemaal hebben wij deel aan het ene brood” (1 Kor 10,17).

De eucharistie vertegenwoordigt en realiseert zichtbaar het behoren tot het Lichaam van Christus en het samenzijn van christenen (1 Kor 12,12). Rondom de eucharistische tafel wor-

50 VATICANUM II, *Lumen Gentium*, 39-42.

51 *Ibid.*, 4, 12b; cf. CONGREGATIE VOOR DE GELOOFSLEER, Brief tot de bisschoppen van de katholieke Kerk *Iuvenescit Ecclesia*, 15 mei 2016, 12-18.

52 *Algemene inleiding op het Romeins missaal*, 16.

53 Cf. VATICANUM II, *Sacrosanctum Concilium*, 10, 14.

den de verschillende lokale Kerken gevormd en ontmoeten ze elkaar in de eenheid van de ene Kerk. De eucharistische samenkomst weerspiegelt en realiseert het kerkelijke “wij” van de *communio sanctorum*, waarin de gelovigen deelnemers worden aan de veelvormige goddelijke genade. De *Ordo ad Synodum*, vanaf de concilies van Toledo van de 7de eeuw tot het *Caeremoniale Episcoporum*, afgekondigd in 1984, toont het liturgische karakter aan van de synodale vergadering, wanneer daarin bepaald wordt dat het begin en het centrum van de synode de viering van de eucharistie en de intronisatie van het evangelieboek moeten zijn.

48. Op elke plaats en op elk moment stort de Heer zijn Geest uit over het volk van God om het te laten deelnemen aan zijn leven, het te voeden met de eucharistie en het te begeleiden in de synodale gemeenschap. “Werkelijk ‘synodaal’ zijn betekent daarom in harmonie vooruitgaan onder de impuls van de Geest”⁵⁴. Hoewel synodale processen en gebeurtenissen een begin, een ontwikkeling en een conclusie hebben, beschrijft synodaliteit specifiek de historische weg van de Kerk als zodanig, bezielt haar structuren, stuurt haar zending. De trinitaire, antropologische, christologische, pneumatologische en eucharistische dimensies van het goddelijke heilsplan, dat in het mysterie van de Kerk wordt gerealiseerd, vormen de theologische horizon waarbinnen de synodaliteit zich heeft gemanifesteerd en door de eeuwen heen in actie is gekomen.

54 J. RATZINGER, *Le funzioni sinodali della Chiesa: l'importanza della comunione tra i Vescovi*, in *L'Osservatore Romano*, 24 januari 1996, p. 4.

2.2 De synodale weg van de pelgrimerende en missionaire Kerk

49. Synodaliteit manifesteert het pelgrimskarakter van de kerk. Het beeld van het volk van God, geroepen uit de heidenvolkeren (Hnd 2,1-9; 15,14), drukt zijn sociale, historische en missionaire dimensie uit. Die komt overeen met de conditie en de roeping van de mens als *homo viator*. De ‘weg’ is het beeld dat ons begrip van het mysterie van Christus verheldert als de weg die naar de Vader leidt⁵⁵. Jezus is de weg van God naar de mens en van de mens naar God⁵⁶. De genadevolle gebeurtenis waarmee Hij pelgrim werd en zijn tent in ons midden plantte (Joh 1,14), gaat verder in de synodale weg van de Kerk.

50. De Kerk is op weg met Christus, door Christus en in Christus. Hij, de wandelaar, de weg en het vaderland, geeft zijn Geest van liefde (Rom 5,5) zodat wij in Hem de “weg die verheven is boven alles” kunnen volgen (1 Kor 12,31). De Kerk is geroepen om in de voetsporen van haar Heer te treden “totdat Hij komt” (1 Kor 11,26). Zij is het volk van de weg (Hnd 9,2; 18,25; 19,9) naar het hemelse Koninkrijk (Fil 3,20). Synodaliteit is de historische vorm van haar gemeenschappelijke tocht tot aan de laatste rust (Heb 3,7-4,44). Geloof, hoop en liefde leiden en informeren de pelgrimstocht van de vergadering van de Heer “met het oog op de toekomstige stad” (Heb 11,10). Christenen zijn “vreemdelingen en ballingen” in de wereld (1 Pe 2,11). Ze zijn gekenmerkt door de gave en de verantwoordelijkheid om het evangelie van het koninkrijk aan allen te verkondigen.

51. Het volk van God is op weg naar het einde der tijden (Mt 28,20) en naar de uiteinden der aarde (Hnd 1,8). De Kerk leeft

55 Cf. THOMAS AQUINAS, *Summa Theologiae* I, 2; III, prol.

56 Cf. JOHANNES PAULUS II, *Redemptor Hominis*, 7-14.

in de ruimte die de verschillende lokale Kerken haar bieden en ze reist door de tijd van Jezus' pascha naar zijn *parousie*. Zij is een uniek historisch subject, waarin de eschatologische bestemming van de definitieve vereniging met God en van de eenheid van de menselijke familie in Christus reeds aanwezig en werkzaam is⁵⁷. De synodale vorm van haar reis geeft uitdrukking aan en bevordert de uitoefening van de gemeenschap in elk van de plaatselijke pelgrimskerken en, bovenal, in de ene Kerk van Christus.

52. De synodale dimensie van de Kerk impliceert gemeenschap in de levende Traditie van het geloof van de verschillende lokale Kerken onderling en met de Kerk van Rome, zowel in diachronische zin - *antiquitas* - als in synchrone zin - *universitas*. De overdracht en de receptie van de geloofssymbolen en van de beslissingen van de lokale, provinciale en – in een specifieke en universele zin - *oecumenische* concilies, hebben de gemeenschap in het geloof, dat de Kerk overal en altijd en door allen belijdt (*quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est*)⁵⁸, op een normatieve wijze uitgedrukt en gewaarborgd.

53. In de Kerk staat synodaliteit ten dienste van de zending. De pelgrimerende Kerk is van nature missionair (*Ecclesia peregrinans natura sua missionaria est*)⁵⁹, “ze bestaat om te evangeliseren”⁶⁰. Het hele volk van God is subject van de verkondiging van het evangelie⁶¹. Daarin wordt elke gedoopte geroepen om een pro-

57 Cf. INTERNATIONAL THEOLOGICAL COMMISSION, *Select Themes of Ecclesiology* (1984), II.

58 Cf. VINCENTIUS VAN LÉRINS, *Commonitorium II*, 5; CCSL 64, 25-26, p. 149.

59 VATICANUM II, *Ad Gentes*, 2.

60 PAULUS VI, *Evangelii Nuntiandi*, 8 December 1975, 14, AAS 68 (1975) 14.

61 VATICANUM II, *Ad Gentes*, 35.

tagonist van de zending te zijn, omdat we allemaal missionaire leerlingen zijn. De Kerk is geroepen om, in synodale synergie, de in haar leven aanwezige bedieningen en charismatische gaven te activeren en om, in een houding van luisteren naar de stem van de Geest, de wegen van evangelisatie te onderscheiden.

2.3 Synodaliteit als uitdrukking van de *communio-ecclesiology*

54. De dogmatische constitutie *Lumen Gentium* biedt de essentiële principes voor een correct verstaan van de synodaliteit in het perspectief van de *communio-ecclesiology*. De volgorde van de eerste hoofdstukken is een belangrijke stap vooruit in het zelfbewustzijn van de Kerk. De volgorde: mysterie van de Kerk (hoofdstuk 1), volk van God (hoofdstuk 2), hiërarchische inrichting van de Kerk (hoofdstuk 3), benadrukt dat de kerkelijke hiërarchie ten dienste staat van het volk van God, zodat de zending van de Kerk kan worden verwezenlijkt in overeenstemming met het goddelijke heilsplan, in de logica van de prioriteit van het geheel boven de delen en van het doel boven de middelen.

55. Synodaliteit betekent dat de hele Kerk subject is en dat iedereen in de Kerk een subject is. Gelovigen zijn *σύνοδοι*, metgezellen op weg. Ze zijn geroepen om actieve subjecten te zijn in de mate dat ze deelhebben aan het ene priesterschap van Christus⁶² en de verschillende charismatische gaven van de Heilige Geest ontvangen⁶³ met het oog op het algemeen welzijn. Het synodale leven is het getuigenis van een Kerk die bestaat uit vrije en verschillende subjecten, verenigd in een gemeenschap die zich dynamisch manifesteert als één gemeenschappelijk subject, gevestigd op de hoeksteen Christus en op

62 VATICANUM II, *Lumen Gentium*, 10.

63 *Ibid.*, 12, 32.

de pilaren die de apostelen zijn, en als levende stenen opgebouwd tot een “geestelijk huis” (vgl. 1 Pe 2,5), “Gods woonplaats in de Geest” (Ef 2,22).

56. Alle gelovigen zijn geroepen om te getuigen en het Woord van waarheid en leven te verkondigen, voor zover zij krachtens hun doopsel lid zijn van het profetische, priesterlijke en koninklijke volk van God⁶⁴. De bisschoppen oefenen hun specifieke apostolische gezag uit door het onderricht, de heiliging en het bestuur van de particuliere Kerk die aan hun pastorale zorg is toevertrouwd in dienst van de zending van het volk van God.

De zalving van de Heilige Geest komt tot uiting in de *sensus fidei* van de gelovigen⁶⁵. “In alle gedoopten, van de eerste tot de laatste, is de heiligmakende kracht van de Geest werkzaam, die ons aanzet om te evangeliseren. Het volk van God is heilig vanuit die zalving die het *onfeilbaar* “*in credendo*” maakt. Dit betekent dat wanneer het volk gelooft, het zich niet vergist, zelfs indien het de woorden niet vindt om zijn geloof tot uitdrukking te brengen. De Geest leidt het volk in de waarheid en brengt het tot het heil. Als deel van het mysterie van zijn liefde voor de mensheid geeft God aan al de gelovigen een *geloofsinstinct* - de *sensus fidei* - die hen helpt te onderscheiden wat echt van God komt. De aanwezigheid van de Geest geeft aan de christenen een zekere connaturaliteit met de goddelijke werkelijkheid en een wijsheid die hen in staat stelt om die op een intuïtieve manier te begrijpen”⁶⁶. Deze connaturaliteit komt tot uiting in het “*sentire cum Ecclesia*: ofwel voelen, begrijpen en waarnemen in harmonie met de Kerk. Dit wordt niet alleen

64 Cf. *Katechismus van de Katholieke Kerk*, 783-786.

65 VATICANUM II, *Lumen Gentium*, 12a.

66 Paus FRANCISCUS, *Evangelii Gaudium*, 119, AAS CV (2013) 1069-1070.

gevraagd van theologen, maar van alle gelovigen; het houdt alle leden van het Godsvolk bijeen op hun pelgrimstocht. Alleen daardoor ‘trekken ze samen op’⁶⁷.

57. Uitgaande van het ecclesiologische perspectief van Vaticanum II, beschrijft paus Franciscus het beeld van een synodale Kerk als “een omgekeerde piramide”. Deze omvat het volk van God, het bisschoppelijk college en daarin, met zijn specifieke dienstwerk van eenheid, de opvolger van Petrus. In die piramide bevindt de top zich onder de basis.

“Synodaliteit, als een constitutief gegeven van de Kerk, biedt ons het geschiktste kader om de hiërarchische dienst zelf te begrijpen (...). Jezus vormde de Kerk door aan de top het apostolische college te plaatsen, waarin de apostel Petrus de ‘rots’ is (vgl. Mt 16,18), degene die zijn broeders en zusters in het geloof moet ‘bevestigen’ (vgl. Lc 22,32). Maar in deze Kerk, net als in een omgekeerde piramide, bevindt de top zich onder de basis. Daarom worden degenen die gezag uitoefenen ‘dienaars (*ministers*)’ genoemd: omdat zij, volgens de oorspronkelijke betekenis van het woord, de minsten van allen zijn”⁶⁸.

2.4 Synodaliteit in de dynamiek van de katholieke gemeenschap

58. Synodaliteit is een levende uitdrukking van de katholiciteit van de kerkgemeenschap. Christus is in de Kerk aanwezig als het hoofd verenigd met zijn lichaam (Ef 1,22-23), zodat zij van hem de volheid van de heilsmiddelen ontvangt. De Kerk is ook katholiek, omdat zij naar alle mannen en vrouwen is gezonden om de

67 INTERNATIONALE THEOLOGISCHE COMMISSIE, *Sensus Fidei in het leven van de Kerk* (2014), 90.

68 PAUS FRANCISCUS, Ceremonie naar aanleiding van de 50ste verjaardag van het instituut van de bisschoppensynode (2015).

hele menselijke familie te verenigen in de meervoudige rijkdom van haar culturele uitingen, onder de heerschappij van Christus en in de eenheid van zijn Geest. De synodale weg drukt de katholiciteit uit en bevordert die op twee manieren: hij toont de dynamische wijze waarop de volheid van het geloof wordt gedeeld door alle leden van het volk van God en hij bevordert de communicatie van dit geloof met alle mensen en met alle volkeren.

59. In zoverre ze katholiek is, realiseert de Kerk het universele in het lokale en het lokale in het universele. De eigenheid van de Kerk op een plaats wordt gerealiseerd in de schoot van de universele Kerk en de universele Kerk manifesteert zich en wordt gerealiseerd in de lokale Kerken en in hun gemeenschap wederzijds en met de Kerk van Rome.

“Edere afzonderlijke Kerk, die zich vrijwillig van de universele Kerk zou willen afsnijden, zou haar verwantschap met Gods plan verliezen (.....). Maar tegelijkertijd zou een Kerk ‘verspreid over de hele wereld’ (*toto orbe diffusa*) een abstractie worden, als zij niet juist door de afzonderlijke Kerken belichaamd zou worden en leven zou aannemen. Alleen voortdurende aandacht voor deze twee polen van de Kerk zal ons in staat stellen de rijkdom van deze relatie te herkennen”⁶⁹.

60. De intrinsieke correlatie van deze twee polen kan worden uitgedrukt als een wederzijdse inwoning van het universele en het lokale in de ene Kerk van Christus. In de Kerk, in zoverre ze katholiek is, is verscheidenheid niet louter co-existentie, maar een innige relatie in onderlinge samenhang en afhanke-

69 PAULUS VI, *Evangelii Nuntiandi*, 62, AAS 68 (1975) 52; cf. Congregatie voor de Geloofsleer, *Brief aan de bisschoppen van de Katholieke Kerk over enkele aspecten van de Kerk als communio*, hfst. II.

lijkheid: een kerkelijke *perichoresis* waarin de trinitaire gemeenschap haar kerkelijke weerspiegeling vindt. De gemeenschap van de Kerken onderling in de ene universele Kerk belicht de kerkelijke betekenis van het collegiale “wij” van het episcopaat dat verzameld is in de eenheid *cum Petro et sub Petro*.

61. De lokale Kerken zijn gemeenschappelijke subjecten die op een originele manier het ene volk van God in verschillende culturele en sociale contexten realiseren en hun gaven delen in een wederzijdse uitwisseling ter bevordering van “banden van innige gemeenschap”⁷⁰. De verscheidenheid van de lokale Kerken - met hun eigen kerkelijke disciplines, liturgische riten, theologische patrimonium, spirituele gaven en canonieke normen – “stelt de katholiciteit van de onverdeelde Kerk in een helderder licht”⁷¹. Petrus’ dienstwerk, het *centrum unitatis*, “beschermt de rechtmatige verscheidenheid en zorgt er tevens voor dat het bijzondere de eenheid niet zou schaden, maar veeleer bevorderen”⁷². Het ambt van Petrus staat ten dienste van de eenheid van de Kerk en garandeert de eigenheid van elke plaatselijke Kerk. Synodaliteit beschrijft de weg die gevolgd moet worden om de katholiciteit van de Kerk te bevorderen in de onderscheiding van de wegen die samen in de universele Kerk en afzonderlijk in elke lokale Kerk moeten worden bewandeld.

2.5. Synodaliteit in de traditie van de apostolische gemeenschap

62. De Kerk is apostolisch in drieërlei opzicht: voor zover zij op het fundament van de apostelen is gebouwd en dat nog steeds

70 VATICANUM II, *Lumen Gentium*, 13c.

71 *Ibid.*, 23.

72 *Ibid.*, 13c.

is (vgl. Ef 2,20); voor zover zij hun onderricht met de hulp van de Heilige Geest bewaart en doorgeeft (vgl. Hnd 2,42; 2 Tim 1,13-14); voor zover zij nog steeds door de apostelen wordt geleid via het college van bisschoppen, hun opvolgers en herders van de Kerk (Hnd 20,28)⁷³. Hier richten wij de aandacht op de relatie tussen het synodale leven van de Kerk en het apostolische dienstwerk dat in het ambt van de bisschoppen in collegiale en hiërarchische gemeenschap onder elkaar en met de bisschop van Rome geactualiseerd wordt.

63. De constitutie *Lumen Gentium* leert dat Jezus de Twaalf heeft ingesteld “als een college (*collegium*), dat wil zeggen een bestendige groep (*coetus*), en Petrus, uit hun midden gekozen, stelde Hij aan hun hoofd”⁷⁴. Zij bevestigt dat de bisschoppelijke opvolging geschiedt door de wijding van de bisschoppen, die hun de volheid van het wijdingssacrament verleent en hen integreert in de collegiale en hiërarchische gemeenschap met het hoofd en de leden van het college⁷⁵. Zij verklaart daarom dat het bisschoppelijke ambt, dat overeenstemt met en afgeleid is van het apostolische ambt, een collegiale en hiërarchische vorm heeft. Ze beklemtoont het verband tussen de sacramentaliteit van het bisschopsambt en de bisschoppelijke collegialiteit door de interpretatie af te wijzen die het bisschoppelijke ambt loskoppelde van zijn sacramentele wortel en de collegiale dimensie verzwakte, waarvan de Traditie getuige was⁷⁶. Zo integreert *Lumen Gentium* in het kader van de

73 *Katechismus van de Katholieke Kerk*, 857.

74 VATICANUM II, *Lumen Gentium*, 19.

75 *Ibid.*, 21.

76 *Ibid.*, 22a: “Zoals door de instelling van de Heer de heilige Petrus en de overige Apostelen één apostolisch College vormen, zo zijn op gelijkaardige wijze de Paus van Rome, de opvolger van Petrus, en de Bisschoppen, de opvolgers van de Apostelen, met elkaar verbonden”.

communio-ecclesiology en van de collegialiteit de leer van Vaticanum I over de bisschop van Rome als “het blijvend en zichtbaar beginsel en fundament van de eenheid zowel van de bisschoppen als van de menigte van de gelovigen”⁷⁷.

64. Op basis van de leer van de *sensus fidei* van het volk van God en van de sacramentele collegialiteit van het episcopaat in hiërarchische gemeenschap met de paus, kan de theologie van de synodaliteit worden verdiept. De synodale dimensie van de Kerk brengt tot uitdrukking dat alle gedoopten actieve subjecten zijn en wijst tegelijkertijd op de specifieke rol van het bisschoppelijke ambt in de collegiale en hiërarchische gemeenschap met de bisschop van Rome.

Deze ecclesiologische visie nodigt ons uit om de synodale gemeenschap tussen “allen”, “sommigen” en “één” te ontvouwen. Op verschillende niveaus en in verschillende vormen, op het niveau van de lokale Kerken, op het niveau van hun regionale groepering en op dat van de universele Kerk, impliceert synodaliteit de uitoefening van de *sensus fidei* van het *universitas fidelium* (allen), het leidende ambt van het college van de bisschoppen, elk met zijn presbyteraat (sommigen), en het eenheidsambt van de bisschop en van de paus (één). Het resultaat is dat, in de synodale dynamiek, het gemeenschapsaspect dat het hele volk van God omvat, de collegiale dimensie met betrekking tot de uitoefening van het bisschoppelijke ambt en het primatale ambt van de bisschop van Rome met elkaar worden verbonden.

Deze correlatie bevordert de unieke eenstemmigheid (*singularis conspiratio*) tussen de gelovigen en de herders⁷⁸, die een icoon

77 VATICANUM II, *Lumen Gentium*, 23a.

78 Cf. VATICANUM II, *Dei Verbum*, 10.

is van de eeuwige levende *eenstemmigheid* in de Allerheiligste Drie-eenheid. Op deze manier “streeft de Kerk onafgebroken naar de volheid van de goddelijke waarheid, totdat in haar de woorden van God in vervulling gaan”⁷⁹.

65. De vernieuwing van het synodale leven van de Kerk vereist de activering van procedures voor de consultatie van het hele volk van God. “De praktijk van het raadplegen van de gelovigen is niet nieuw in het leven van de Kerk. In de Kerk van de middeleeuwen werd daarvoor een Romeins rechtsbeginsel gebruikt: *Quod omnes tangit, ab omnibus tractari et approbari debet* (dat wil zeggen, wat iedereen aangaat moet door iedereen besproken en goedgekeurd worden). In alle drie domeinen van het kerkelijke leven (geloof, sacramenten, bestuur) was de traditie een combinatie van een hiërarchische structuur met een concreet regime van samenwerking en overeenstemming, en dat werd beschouwd als een apostolische praktijk of een apostolische traditie”⁸⁰. Dit axioma wordt niet begrepen in de zin van conciliarisme op kerkelijk niveau, noch van parlementarisme op politiek niveau. In plaats daarvan helpt het te denken in termen van het uitoefenen van synodaliteit in de schoot van de kerkelijke gemeenschap.

66. In de katholieke en apostolische visie op synodaliteit is er een wederzijdse implicatie tussen de *communio fidelium*, de *communio episcoporum* en de *communio ecclesiarum*. Het begrip synodaliteit is ruimer dan het begrip collegialiteit, omdat het de deelname van allen in de Kerk en van alle Kerken omvat. Collegialiteit drukt goed uit hoe de gemeenschap van het volk van

79 VATICANUM II, *Dei Verbum*, 8.

80 INTERNATIONALE THEOLOGISCHE COMMISSIE, *Sensus Fidei in het leven van de Kerk* (2014), 122.

God tot stand komt en wordt uitgedrukt op het bisschoppelijke niveau, dat wil zeggen in het college van bisschoppen *cum Petro* en *sub Petro*, en daarmee in de gemeenschap tussen alle Kerken. Het begrip synodaliteit impliceert dat van collegialiteit, en vice versa, in zoverre dat deze twee realiteiten, die verschillend zijn, elkaar als authentiek erkennen en in stand houden. De leer van Vaticanum II over de sacramentaliteit van het episcopaat en de collegialiteit vormt een fundamenteel theologisch uitgangspunt voor een correcte en integrale theologie van de synodaliteit.

2.6. Participatie en autoriteit in het synodale leven van de Kerk

67. Een synodale kerk is een Kerk van participatie en medeverantwoordelijkheid. Bij de uitoefening van de synodaliteit is ze geroepen om de deelname van allen, naargelang van de roeping van elk van hen, te verbinden met de autoriteit die door Christus wordt verleend aan het bisschoppencollege, dat door de paus wordt voorgezeten. Participatie is gebaseerd op het feit dat alle gelovigen bevoegd en geroepen zijn om de respectievelijke gaven van de Heilige Geest ten dienste te stellen van anderen. Het gezag van de herders is een specifieke gave van de Geest van Christus, het Hoofd, voor de opbouw van het hele Lichaam, niet een gedelegeerde en representatieve functie van het volk. Op dit punt is het opportuun om twee verduidelijkingen aan te brengen.

68. De eerste heeft betrekking op de betekenis en de waarde van *het raadplegen* van allen in de Kerk. Het onderscheid tussen deliberatieve en adviserende stemmingen mag niet leiden tot een onderschatting van de standpunten die geformuleerd worden en stemmingen die gehouden worden in de verschillende synodale vergaderingen en raden. De uitdrukking ‘een louter consultatieve stemming’ (*votum tantum consultivum*),

om het gewicht aan te geven van de beoordelingen en voorstellen die op deze plaatsen worden gepresenteerd, is ongepast als het wordt begrepen volgens de geest (*mens*) van het burgerlijke recht in zijn verschillende uitingen⁸¹.

Het overleg dat in de synodale vergaderingen tot uitdrukking komt, is namelijk op verschillende manieren gekwalificeerd, omdat de leden van het volk van God die aan deze bijeenkomsten deelnemen, reageren op de oproep van de Heer, gezamenlijk luisteren naar wat de Geest tot de Kerk zegt door het Woord van God dat vandaag weerklinkt, en de tekenen van de tijd met de ogen van het geloof interpreteren. In de synodale Kerk is de hele gemeenschap, in de vrije en rijke verscheidenheid van haar leden, geroepen om te bidden, te luisteren, te analyseren, te dialogeren, te onderscheiden en te adviseren, zodat pastorale beslissingen meer in overeenstemming met Gods wil worden genomen. Om hun eigen beslissingen te formuleren, moeten de herders dan aandachtig luisteren naar de wensen (*vota*) van de gelovigen. Het kerkelijke recht bepaalt dat zij in specifieke gevallen pas mogen handelen nadat zij de verschillende adviezen hebben gevraagd en verkregen volgens de welbepaalde juridische formaliteiten⁸².

81 Cf. F. COCCOPALMERIO, *La 'consultività' del Consiglio pastorale parrocchiale e del Consiglio per gli affari economici della parrocchia*, in *Quaderni di Diritto ecclesiale* 1 (1988) 60-65.

82 The *Codex van Canoniek Recht* specificeert: "Wanneer door het recht bepaald wordt dat om handelingen te stellen een Overste de toestemming of het advies van een college of groep van personen nodig heeft, moet het college of de groep bijeengeroepen worden volgens canon 166 ... Voor de geldigheid van de handelingen is vereist dat toestemming verkregen wordt van de absolute meerderheid van de aanwezigen of dat het advies van allen ingewonnen wordt" (canon 127 §1) (*cf.* ook canones 166-173).

69. De tweede verduidelijking betreft *de specifieke bestuurstaak van de herders*⁸³. Er is geen afstand of scheiding tussen de gemeenschap en haar herders - die geroepen zijn om te handelen in naam van de ene Herder - maar een onderscheid van competenties in de wederkerigheid van de gemeenschap. Een synode, een vergadering, een raad kan geen beslissingen nemen zonder legitieme herders. Het synodale proces moet plaatsvinden binnen een hiërarchisch gestructureerde gemeenschap. In een bisdom is het bijvoorbeeld noodzakelijk een onderscheid te maken tussen het proces van besluitvorming (*decision making*) door middel van een gemeenschappelijk werk van onderscheiding, overleg en samenwerking, en de pastorale beslissing (*decision taking*) die onder de bevoegdheid valt van de bisschop, die garant staat voor apostoliciteit en katholiciteit. De besluitvorming is een synodale bevoegdheid, de beslissing is een ministeriële verantwoordelijkheid. Een relevante uitoefening van synodaliteit moet bijdragen tot een betere articulatie van de bediening van de persoonlijke en collegiale uitoefening van het apostolische gezag enerzijds en de synodale uitoefening van de onderscheiding door de gemeenschap anderzijds.

70. Om alles samen te vatten kan, in het licht van haar normatieve bronnen en haar theologische grondslagen, behandeld in de hoofdstukken 1 en 2, een gearticuleerde beschrijving van de synodaliteit als constitutieve dimensie van de Kerk worden geschetst.

a. Synodaliteit duidt in de eerste plaats de bijzondere *stijl* aan die het leven en de zending van de Kerk kwalificeert als het samen op weg zijn en het samenkomen van het volk van God,

83 VATICANUM II, *Lumen Gentium*, 27.

opgeroepen door de Heer Jezus in de kracht van de Heilige Geest om het evangelie te verkondigen. Ze moet tot uitdrukking komen in de gewone manier van leven en werken van de Kerk. Deze *modus vivendi et operandi* wordt gerealiseerd door te luisteren naar het Woord en de viering van de eucharistie, de broederschap van de gemeenschap en de medeverantwoordelijkheid en deelname van het hele volk van God, op de verschillende niveaus en in het onderscheid tussen de verschillende bedieningen en rollen, in zijn leven en in zijn zending.

b. Synodaliteit duidt, in meer specifieke zin en bepaald vanuit theologisch en canoniek oogpunt, ook die *kerkelijke structuren* en *processen* aan waarin het synodale karakter van de Kerk tot uitdrukking komt op het institutionele niveau, op analoge manier naar gelang van de verschillende niveaus van haar realisatie: lokaal, regionaal, universeel. Deze structuren en processen staan ten dienste van de onderscheiding door het gezag van de Kerk, dat geroepen is om, luisterend naar de heilige Geest, de te volgen richting aan te geven.

c. Synodaliteit verwijst ten slotte naar de concrete verwezenlijking van de *synodale gebeurtenissen* waarin de Kerk door de bevoegde autoriteit en volgens specifieke, door de kerkelijke discipline bepaalde procedures wordt bijeengeroepen, waarbij op verschillende manieren, op lokaal, regionaal en universeel niveau, het gehele volk van God onder de leiding van de bisschoppen in collegiale en hiërarchische *communio* met de bisschop van Rome wordt betrokken, om haar weg en specifieke vragen te onderscheiden en om beslissingen en oriëntaties te nemen met het doel haar evangeliserende zending uit te voeren.

Hoofdstuk 3 - De realisatie van synodaliteit: subjecten, structuren, processen, synodale praktijken

71. Wie synodaliteit wil begrijpen in het perspectief van de ecclesieologie van het Tweede Vaticaans Concilie moet reflecteren over de concrete modaliteiten van de realisatie ervan. Het gaat erom in algemene termen te onderzoeken wat er momenteel kerkrechtelijk voorzien is om de betekenis en de mogelijkheden van synodaliteit voor het voetlicht te plaatsen en een nieuwe impuls te geven, waarbij tegelijkertijd de theologische perspectieven voor de relevante ontwikkeling ervan in kaart worden gebracht. Dit hoofdstuk vertrekt van de synodale roeping van het volk van God en beschrijft vervolgens de synodale structuren op lokaal, regionaal en universeel niveau, met vermelding van de verschillende subjecten die betrokken zijn bij de synodale processen en praktijken.

3.1. De synodale roeping van het volk van God

72. Het volk van God in zijn totaliteit wordt uitgedaagd door de synodale roeping die haar eigen is. De circulariteit tussen de *sensus fidei*, waarmee alle gelovigen zijn gemarkeerd, de onderscheiding die plaatsvindt in de verschillende niveaus waar synodaliteit gerealiseerd wordt, en het gezag van degene die de pastorale dienst van eenheid en bestuur uitoefent, beschrijft de dynamiek van de synodaliteit. Deze circulariteit bevordert de waardigheid van de gedoopten en de medeverantwoordelijkheid van allen, waardeert de aanwezigheid van de charis-

ma's die door de Heilige Geest in het volk van God zijn uitgestort, erkent het specifieke dienstwerk van de herders die in een collegiale en hiërarchische gemeenschap met de bisschop van Rome staan, en zorgt ervoor dat synodale processen en praktijken worden uitgevoerd in trouw aan het *depositum fidei* en in een houding van luisteren naar de Heilige Geest voor de vernieuwing van de zending van de Kerk.

73. In dit perspectief is de deelname van de leken gelovigen essentieel. Zij vormen de overgrote meerderheid van het volk van God en er valt veel te leren van hun deelname aan de verschillende uitdrukkingsvormen van het leven en de zending van kerkelijke gemeenschappen, van de volksvroomheid en de pastoraal in haar geheel, alsook van hun specifieke competentie op de verschillende gebieden van het culturele en sociale leven⁸⁴.

Daarom is het onontbeerlijk dat zij worden geraadpleegd wanneer de onderscheidingsprocessen in het kader van de synodale structuren in gang worden gezet. Het is dus noodzakelijk om de hindernissen te overwinnen die worden gevormd door het gebrek aan vorming en aan erkende ruimten waarin de leken gelovigen zich kunnen uitdrukken en kunnen handelen en van een klerikale mentaliteit die hen in de marge van het kerkelijke leven dreigt te houden⁸⁵. Daarom moet de vorming van een volwassen kerkelijk bewustzijn een prioritair engagement zijn, dat op institutioneel niveau moet worden vertaald in een regelmatige synodale praxis.

84 Paus FRANCISCUS, Apostolische exhortatie *Evangelii Gaudium*, § 126. Nederlandse vertaling: *De vreugde van het evangelie: apostolische exhortatie Evangelii Gaudium van paus Franciscus* (Wereldkerkdocumenten, 34), Brussel: Licap, 2014.

85 *Ibid.*, 102.

74. Bovendien moet het principe dat hiërarchische en charismatische gaven beide essentieel zijn in de Kerk op basis van de leer van het Tweede Vaticaans Concilie vastberaden gevaloriseerd worden⁸⁶. Dit impliceert de deelname aan het synodale leven van de Kerk van religieuze gemeenschappen, van de bewegingen en van de nieuwe kerkelijke gemeenschappen. Aangezien ze vaak voortkomen uit de impulsen van de charismatische gaven van de Heilige Geest voor de vernieuwing van het leven en de zending van de Kerk, kunnen zij allemaal belangrijke ervaringen aanbieden van een synodale articulatie van het gemeenschapsleven en van de dynamiek van gemeenschappelijke onderscheiding die in hun midden in praktijk wordt gebracht, samen met stimulansen om nieuwe wegen van evangelisatie te identificeren. In sommige gevallen stellen ze ook voorbeelden voor van integratie van de verschillende kerkelijke roepingen in het perspectief van de *communio-ecclesiology*.

75. In de synodale roeping van de Kerk is het charisma van de theologie geroepen om een specifieke dienst te bewijzen. Het omvat het luisteren naar het Woord van God, het sapientiële, wetenschappelijke en profetische geloofsverstaan, de onderscheiding van de tekenen des tijds in het licht van het evangelie en de dialoog met de maatschappij en de culturen in dienst van de verkondiging van het evangelie. Samen met de geloofservaring en het contempleren van de waarheid door het gelovige volk en de prediking door de herders draagt de theologie bij tot het steeds dieper doordringen in het evangelie⁸⁷. Bovendien: “Zoals elke christelijke roeping is het theologen-

86 VATICANUM II, *Lumen Gentium*, 4. Vgl. Congregatie voor de Geloofsleer, *Luvenescit Ecclesia*, 10.

87 VATICANUM II, *Dei Verbum*, 8.

ambt zowel persoonlijk als gemeenschappelijk en collegiaal van karakter”⁸⁸. De kerkelijke synodaliteit verplicht de theologen er ook toe om op een synodale manier aan theologie te doen en de bekwaamheid te ontwikkelen om te luisteren, te dialogeren en de veelheid en verscheidenheid aan benaderingen en bijdragen te onderscheiden en te integreren.

76. De synodale dimensie van de Kerk moet tot uitdrukking komen in het tot stand brengen en leiden van processen van participatie en onderscheiding die kunnen getuigen van de dynamiek van de *communio*, die aan de basis ligt van alle kerkelijke beslissingen. Het synodale leven drukt zich uit in institutionele structuren en in processen die langs verschillende stadia (voorbereiding, viering, receptie) tot synodale handelingen leiden, waarbij de Kerk wordt opgeroepen op verschillende niveaus de synodaliteit die haar eigen is, te verwerkelijken.

Dit engagement vereist een aandachtig luisteren naar de heilige Geest, trouw aan de leer van de Kerk en tegelijkertijd creativiteit bij het opsporen en operationeel maken van de geschikteste instrumenten voor de geordende deelname van allen, de uitwisseling van de wederzijdse gaven, het indringende lezen van de tekenen van de tijd en de effectieve planning van de zending. Daartoe moet de implementatie van de synodale dimensie van de Kerk de erfenis van de oude ordening van de Kerk integreren en “bij de tijd brengen” met de synodale structuren die voortkomen uit de impuls van Vaticanum II en ontstaan voor de creatie van nieuwe structuren⁸⁹.

88 INTERNATIONALE THEOLOGISCHE COMMISSIE, *Theologie vandaag: perspectieven, principes en criteria*, 45. Vgl. *Collationes* 42 (2012) 177-222, p. 199.

89 Paus FRANCISCUS, Ceremonie naar aanleiding van de 50ste verjaardag van het instituut van de bisschoppensynode (2015).

3.2 Synodaliteit in de lokale Kerk

77. Het eerste niveau waarop synodaliteit beoefend wordt, is de lokale Kerk. “De Kerk wordt op een buitengewone manier zichtbaar in de volle en actieve deelname van het hele heilige volk van God aan deze liturgische vieringen, vooral aan dezelfde eucharistie, aan het ene gebed, bij het ene altaar waar de bisschop vooraan staat, omringd door zijn presbyterium en de dienaars”⁹⁰.

De banden van geschiedenis, taal en cultuur, waaraan interpersoonlijke communicatie en de symbolische uitdrukking ervan vorm geven en het gezicht bepalen, geven in het concrete leven de voorkeur aan de uitoefening van een synodale stijl en vormen de basis voor een effectieve missionaire bekering. In de lokale Kerk incarneert het christelijke getuigenis zich in specifieke menselijke en sociale situaties, waardoor een indringende activering van synodale structuren ten dienste van de zending mogelijk wordt. Zoals paus Franciscus benadrukte: “Alleen in de mate dat deze organismen verbonden blijven met de ‘basis’ en uitgaan van de mensen, van de dagelijkse problemen, kan een synodale Kerk beginnen vorm te krijgen”⁹¹.

90 VATICANUM II, *Sacrosanctum Concilium*, 41. Vgl. Vaticanum II, *Christus Dominus*, 11.

91 Paus FRANCISCUS, Ceremonie naar aanleiding van de 50ste verjaardag van het instituut van de bisschoppensynode (2015).

3.2.1 De diocesane synode en de eparchiale vergadering

78. De diocesane synode in de Kerken die de Latijnse ritus volgen en de eparchiale vergadering in de oosterse Kerken⁹² vormen de “belangrijkste onder de participatieve structuren van het bisdom” en nemen er “een eersterangs plaats”⁹³ in. In feite vormen zij het gebeuren van genade waarin het volk van God dat in een lokale Kerk leeft, wordt samengeroepen en zich in naam van Christus verzamelt, onder het voorzitterschap van de bisschop, om de pastorale uitdagingen te onderscheiden, om samen de wegen te zoeken die zij in hun zending moeten bewandelen en om, in een houding van luisteren naar de Geest, actief samen te werken bij het nemen van de nodige beslissingen.

79. De diocesane synode en de eparchiale vergadering, die tegelijkertijd “een daad van bestuur en een daad van gemeenschap” zijn⁹⁴, vernieuwen en verdiepen het bewustzijn van de kerkelijke medeverantwoordelijkheid van het volk van God en zijn geroepen om de deelname van alle leden aan de zending concreet af te lijnen volgens de logica van “allen”, “sommigen” en “één”.

De deelname van “allen” wordt geactiveerd door consultatie in het proces van voorbereiding van de synode en heeft tot doel alle stemmen te verzamelen die de uitdrukking zijn van het volk van God in de lokale Kerk. De deelnemers aan vergaderingen en

92 Vgl. *Wetboek van Canoniek Recht*, canones 460-468; *Wetboek van Canones van de Oosterse Kerken*, canones 235-243. In de oosterse traditie wordt de term ‘synode’ gebruikt voor vergaderingen van bisschoppen. Vgl. CONGREGATIE VOOR DE BISSCHOPPEN – CONGREGATIE VOOR DE EVANGELISATIE VAN DE VOLKEREN, *Istruzione sui sinodi diocesani* (1997); directorium over het pastorale dienstwerk van bisschoppen *Apostolorum Successores*, 2004, §§ 166-176.

93 CONGREGATIE VOOR DE BISSCHOPPEN, Directorium over het pastorale dienstwerk van bisschoppen *Apostolorum Successores*, 2004, § 166.

94 *Ibid.*

synodes, door verkiezing of benoeming door de bisschop, zijn de zogenaamde “enkelen”, aan wie de taak van de viering van de diocesane synode of de eparchiale vergadering is toevertrouwd. Het is van essentieel belang dat de synodedeelnemers in hun geheel een betekenisvol en evenwichtig beeld geven van de lokale Kerk, dat de verscheidenheid aan roepingen, bedieningen, charisma’s, competenties, sociale status en geografische afkomst weerspiegelt. De bisschop, opvolger van de apostelen en herder van zijn kudde, die de synode van de lokale Kerk samenroept en voorziet⁹⁵, is geroepen om de dienst van de eenheid en van leiding uit te oefenen met het gezag dat hem toekomt.

3.2.2 Andere structuren die ten dienste staan van het synodale leven in de lokale Kerk

80. In de lokale Kerk zijn op een permanente basis verschillende organismen voorzien die bestemd zijn om op verschillende manieren het dienstwerk van de bisschop bij te staan bij de gewone pastorale leiding van het bisdom: de diocesane curie, het consultorencollege, het kapittel van de kanunniken en de raad voor economische aangelegenheden. Op aanwijzing van het Tweede Vaticaans Concilie werden de priesterraad en de diocesane pastorale raad⁹⁶ ingesteld als permanente structuren voor de uitoefening en bevordering van *communio* en synodaliteit.

81. Het Tweede Vaticaans Concilie sprak over de priesterraad als “een vergadering of senaat van priesters die representatief is voor het presbyterium” met als doel “de bisschop bij het besturen van zijn bisdom te ondersteunen”. De bisschop is namelijk ertoe geroepen naar de priesters te luisteren, hen

95 Vgl. VATICANUM II, *Christus Dominus*, 11b.

96 *Ibid.*

te raadplegen en met hen in dialoog te treden omtrent “de noden van het pastorale werk en het welzijn van het bisdom”⁹⁷. De priesterraad wordt op een specifieke manier ingebed in de algemene synodale dynamiek van de lokale Kerk, wordt geanimeerd door de geest ervan en geconfigureerd volgens haar stijl.

De diocesane pastorale raad is opgericht om op gekwalificeerde wijze bij te dragen aan het gehele pastorale aanbod dat door de bisschop en zijn priesters wordt bevorderd. Bij sommige gelegenheden krijgt hij de opdracht een plaats te worden voor beslissingen die onder het specifieke gezag van de bisschop vallen⁹⁸. Vanwege zijn aard, de frequentie van zijn bijeenkomsten, de procedure en de doelen waarvoor hij verantwoordelijk is, wordt de diocesane pastorale raad voorgesteld als de meest geëigende permanente structuur om de synodaliteit in de lokale Kerk werkelijkheid te laten worden.

82. Onder impuls van de implementatie van Vaticanum II worden in verschillende lokale Kerken ook regelmatig bijeenkomsten gehouden om de *communio* en medeverantwoordelijkheid uit te drukken en te bevorderen en bij te dragen aan een geïntegreerde pastorale planning en evaluatie. Deze bijeenkomsten hebben een belangrijke betekenis op de synodale weg van de kerkelijke gemeenschap als het kader en de gewone voorbereiding op de viering van de diocesane synode.

3.2.3 *Synodaliteit in het parochiale leven*

83. De parochie is de gemeenschap van de gelovigen die op een zichtbare, onmiddellijke en dagelijkse wijze het mysterie van

97 VATICANUM II, *Presbyterorum Ordinis*, 7.

98 Vgl. JOHANNES-PAULUS II, *Christifideles Laici*, 1988, 25.

de Kerk tot uitdrukking brengt. In de parochie leert men als leerlingen van de Heer te leven binnen een netwerk van broederlijke relaties waarin men *communio* ervaart in de verscheidenheid van roepingen en generaties, van charisma's, bedieningen en competenties, en een concrete gemeenschap vormt die gemeenschappelijk haar zending en dienstbaarheid beleeft, in harmonie met de specifieke bijdrage van ieder van hen.

84. Er zijn twee structuren met een synodaal profiel voorzien: de parochiale pastorale raad en de raad voor economische aangelegenheden, met deelname van leken aan het overleg en de pastorale planning. In die zin lijkt het noodzakelijk om de canonieke norm te wijzigen die momenteel de oprichting van de parochiale pastorale raad enkel suggereert en die verplicht te stellen, zoals de laatste synode van het bisdom Rome deed⁹⁹. De praktijk van een effectieve synodale dynamiek in de lokale Kerk vereist ook dat de diocesane pastorale raad en de parochiale pastorale raden op een gecoördineerde manier werken en voldoende gewaardeerd worden¹⁰⁰.

3.3 Synodaliteit in de lokale Kerken op regionaal niveau

85. Het regionale niveau in de uitoefening van de synodaliteit wordt aangetroffen in de groeperingen van lokale Kerken die in dezelfde regio aanwezig zijn: een provincie - zoals vooral in de eerste eeuwen van de Kerk gebeurde -, een land, een continent of een deel daarvan. Het betreft "organisch verbonden" groepen, "levend in een gemeenschap van broederlijke liefde ter bevordering van het algemeen welzijn", bewogen "door de liefdevolle ijver voor de universele zending"¹⁰¹. Gemeen-

99 *Libro del Sinodo della Diocesi di Roma - secondo Sinodo Diocesano*, 1993, p. 102.

100 Vgl. JOHANNES-PAULUS II, *Christifideles Laici*, 27.

101 VATICANUM II, *Lumen Gentium*, 23c; *Christus Dominus*, 36.

schappelijke historische oorsprong, culturele homogeniteit, de noodzaak om soortgelijke uitdagingen bij de zending aan te gaan, vereisten een nieuwe manier om het volk van God in verschillende culturen en in verschillende contexten aanwezig te stellen. De uitoefening van de synodaliteit op dit niveau bevordert de gemeenschappelijke weg van de lokale Kerken, versterkt de geestelijke en institutionele banden, bevordert de uitwisseling van gaven en harmoniseert de pastorale keuzes¹⁰². In het bijzonder kan synodale onderscheiding inspireren en aanmoedigen tot gemeenschappelijke opties om “nieuwe evangelisatieprocessen van de cultuur te stimuleren”¹⁰³.

86. Sinds de eerste eeuwen, zowel in het Oosten als in het Westen, hebben de Kerken die door een apostel of door een van zijn medewerkers zijn gesticht, een specifieke rol gespeeld in hun provincie of regio, aangezien hun bisschop erkend is als respectievelijk metropoliet of patriarch. Dit heeft de geboorte van specifieke synodale structuren in de hand gewerkt. Daarin worden de patriarchen, de metropolieten en de bisschoppen van elke kerk uitdrukkelijk opgeroepen om de synodaliteit te bevorderen¹⁰⁴; hun opdracht kreeg gaandeweg meer consistentie

102 JOHANNES-PAULUS II, *Novo Millennio Ineunte*, 29.

103 Paus FRANCISCUS, *Evangelii Gaudium*, 69.

104 “Voor zover de zetel van de metropolie het hoofd is van de kerkprovincie, is deze taak door de tijden heen een stabiel en betekenisvol teken van synodaliteit in de Kerk” (Paus FRANCISCUS, *Motu Proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, criterium V). Bij de katholieke Kerken van de oosterse ritus zijn er twee soorten van metropolitane instellingen: de provincie als deel van een patriarchale Kerk en de metropolitane Kerk *sui iuris* (vgl. *Wetboek van Canones van de Oosterse Kerken*, canones 133-139 en 155-173; de *ius se regendi* van deze laatste vormt een specifieke aanduiding van synodaliteit en kan een stimulans zijn voor de hele Kerk (vgl. *Unitatis Redintegratio*, 16; *Orientalium Ecclesiarum*, 3 en 5).

naarmate het bewustzijn van de bisschoppelijke collegialiteit rijpte, die ook op regionaal niveau tot uitdrukking moet komen.

87. In de katholieke Kerk van de Latijnse ritus zijn er synodale structuren op regionaal niveau: particuliere concilies op provinciaal of algemeen niveau, de bisschoppenconferenties en hun verschillende constellaties, ook op continentaal niveau; in de katholieke Kerk van oosterse ritus: de patriarchale synode en de provinciale synode, de vergadering van de hiërarchen van de verschillende oosterse Kerken *sui iuris*¹⁰⁵ en de raad van de katholieke patriarchen van het Oosten. Paus Franciscus definieerde deze kerkelijke structuren als intermediaire instanties van collegialiteit en herinnerde er met een beroep op Vaticanum II aan “dat deze organismen kunnen bijdragen tot de groei van de geest van bisschoppelijke collegialiteit”¹⁰⁶.

3.3.1 Particuliere concilies

88. Particuliere concilies die op regionaal niveau worden gehouden, vormen de specifieke structuur voor de uitoefening van de synodaliteit in een groep lokale Kerken¹⁰⁷. In feite beogen ze de deelname van het volk van God aan de processen van onderscheiding en beslissing, en zijn ze niet alleen de uitdrukking van de collegiale gemeenschap onder de bisschoppen, “maar ook met alle leden van het deel van het volk van God dat hun is toe-

105 De Latijnse Kerk wordt in canon 332 van het *Wetboek van Canones van de Oosterse Kerken* genoemd. Het gaat dus over een brede vorm van synodaliteit tussen de verschillende ritussen.

106 Paus FRANCISCUS, Ceremonie naar aanleiding van de 50ste verjaardag van het instituut van de bisschoppensynode (2015).

107 De codex van 1917 stipuleerde dat de viering van een provinciaal concilie eens om de twintig jaar moet plaatsvinden (canon 283); het suggereerde dat het gevierd moet worden “telkens dit nodig lijkt” (canon 440).

vertrouwd” en bijgevolg van “de gemeenschap onder de Kerken [...] waardoor deze concilies een geschikt moment zijn voor de belangrijkste beslissingen, in het bijzonder die betreffende het geloof”¹⁰⁸. Het *Wetboek van Kerkelijk Recht* herbevestigt bovendien hoever de competentie inzake leer en discipline van de synodale onderscheiding die in deze concilies wordt uitgeoefend, reikt, maar benadrukt ook het pastorale karakter ervan¹⁰⁹.

3.3.2 De bisschoppenconferenties

89. De bisschoppenconferenties in de context van een land of regio zijn een recente creatie die is ontstaan in de context van de bevestiging van nationale staten en werden als zodanig door het Tweede Vaticaans Concilie¹¹⁰ gewaardeerd in het perspectief van de *communio-ecclesiology*. Als uitdrukking van de bisschoppelijke collegialiteit is hun voornaamste doel de samenwerking tussen bisschoppen voor het algemeen welzijn van de aan hen toevertrouwde Kerken, ten dienste van de zending in hun respectieve naties. Hun ecclesiologische relevantie werd herbevestigd door paus Franciscus, die heeft uitgenodigd om hun bevoegdheden te bestuderen, ook op het gebied van de leer¹¹¹. Deze verdieping moet gebeuren door na te denken over de ecclesiologische aard van de bisschoppenconferenties, hun kerkrechtelijke statuut, hun concrete bevoegdheden met betrekking tot de uitoefening van de bisschoppelijke collegia-

108 JOHANNES-PAULUS II, Postsynodale apostolische exhortatie *Pastores Gregis* (2003), over de bisschop als dienaar van het evangelie van Jezus Christus voor de hoop van de wereld, 62.

109 Vgl. *Wetboek van Canoniek Recht*, canon 753 en canon 445. In verband met de particuliere concilies, zie canones 439-446.

110 Vergelijk VATICANUM II, *Lumen Gentium*, 23; *Sacrosanctum Concilium*, 37-38; *Christus Dominus*, 36 en 39.

111 Vgl. Paus FRANCISCUS, *Evangelii Gaudium*, 32.

liteit en over hun rol in een beter gearticuleerd synodaal leven op regionaal niveau. In dit perspectief is het noodzakelijk om aandacht te besteden aan de ervaringen die in de afgelopen decennia zijn gerijpt, evenals aan de tradities, de theologie en het recht van de oosterse Kerken¹¹².

90. De relevantie van de bisschoppelijke conferenties voor het bevorderen van de synodale weg van het volk van God ligt in het feit dat “elke bisschop zijn Kerk vertegenwoordigt.”¹¹³ De ontwikkeling van een effectief participatieve methodologie, met passende procedures voor het consulteren van de gelovigen en de receptie van de verschillende kerkelijke ervaringen tijdens de verschillende stadia waarin de pastorale oriëntaties van de bisschoppenconferenties worden uitgewerkt, met de deelname van leken als deskundigen, gaat in de richting van een valorisatie van deze structuren van bisschoppelijke collegialiteit ten dienste van de implementatie van de synodaliteit. Ook belangrijk met het oog op de activering van synodale processen op nationaal niveau zijn de kerkelijke ontmoetingen die door de bisschoppenconferenties worden gepromoot, zoals bijvoorbeeld het decennium van de Kerk in Italië¹¹⁴.

91. Op het niveau van de universele Kerk kan een preciezere procedure bij de voorbereiding van de bijeenkomsten van de bisschoppensynode de bisschoppenconferenties in staat stellen

112 Cf. VATICANUM II, *Lumen Gentium*, 23; *Orientalium Ecclesiarum*, 7-9.

113 VATICANUM II, *Lumen Gentium*, 23.

114 Vgl. Paus FRANCISCUS, *Toespraak van de H. Vader tijdens de ontmoeting met de deelnemers van de vijfde conventie van de Italiaanse Kerk*. Zie voor de Engelse vertaling: http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151110_firenze-convegno-chiesa-italiana.html

om doeltreffender bij te dragen aan synodale processen waarbij het hele volk van God betrokken is, door de leken gelovigen en de experts in de voorbereidingsfase te raadplegen.

3.3.3. De patriarchaten in de oosterse katholieke Kerken

92. In de oosterse katholieke Kerken vormt het patriarchaat een synodale structuur die de *communio* uitdrukt tussen de Kerken van dezelfde provincie of regio die hetzelfde theologische, liturgische, spirituele en canonieke patrimonium hebben¹¹⁵. In de patriarchale synoden vereist de uitoefening van collegialiteit en synodaliteit harmonie tussen de patriarch en de andere bisschoppen als vertegenwoordigers van hun Kerken. Het patriarchaat bevordert eenheid in verscheidenheid en katholiciteit door de gemeenschap van de gelovigen binnen dezelfde patriarchale Kerk, in gemeenschap met de bisschop van Rome en de universele Kerk.

3.3.4 Regionale raden van bisschoppenconferenties en van de patriarchen van de oosterse katholieke Kerken

93. Dezelfde redenen die tot de creatie van bisschoppenconferenties op nationaal niveau hebben geleid, hebben bijgedragen tot de oprichting van raden op macroregionaal en continentaal niveau van verschillende bisschoppelijke conferenties en, in het geval van de katholieke Kerken van oosterse ritus, de vergadering van de hiërarchen van de verschillende oosterse Kerken *sui iuris* en de raad van de katholieke patriarchen van het Oosten. Deze structuren, met aandacht voor de uitdaging van de globalisering, bevorderen de inculturatie van het evangelie in verschillende contexten en dragen bij tot de manifestatie van “de schoonheid van het veelvormige gelaat van de Kerk” in

115 *Wetboek van Canones van de Oosterse Kerken*, canon 28.

haar katholieke eenheid¹¹⁶. Hun ecclesiologische betekenis en hun kerkrechtelijke statuut worden verder verdiept door het feit dat zij processen van synodale participatie “in ieder groot sociaal-cultureel gebied”¹¹⁷, kunnen bevorderen, uitgaande van de specifieke levensomstandigheden en cultuur die typisch zijn voor de lokale Kerken die deel uitmaken van deze structuren.

3.4 Synodaliteit in de universele Kerk

94. Op het niveau van de universele Kerk komt de synodaliteit, als constitutieve dimensie van de Kerk, tot uiting in de dynamische circulariteit van de *consensus fidelium*, van de bisschoppelijke collegialiteit en het primaat van de bisschop van Rome. De Kerk, bevestigd op dit fundament, wordt te allen tijde uitgedaagd door concrete omstandigheden en uitdagingen, en om op dit alles te antwoorden op een manier die trouw blijft aan het *depositum fidei* en met creatieve openheid voor de stem van de Geest, is zij geroepen om te luisteren naar alle subjecten die als geheel het volk van God vormen om tot een akkoord te komen bij de onderscheiding van de waarheid en van de weg die op haar zending gevolgd moet worden.

95. Het is in deze ecclesiologische context dat het specifieke dienstwerk van de bisschop van Rome wordt geplaatst om de synodaliteit op universeel niveau uit te oefenen. “Ik ben ervan overtuigd - zei Paus Franciscus - dat de uitoefening van het Petrusambt in een synodale Kerk meer licht zal kunnen ontvangen. De paus staat op zichzelf niet boven de Kerk, maar binnenin de kerk, als gedoopte onder de gedoopten en binnen het college van bisschoppen als bisschop onder de bisschoppen, die tegelijkertijd

116 JOHANNES PAULUS II, *Novo Millennio Ineunte*, 40.

117 VATICANUM II, *Ad Gentes*, 22.

- als opvolger van de apostel Petrus - geroepen is om de Kerk van Rome te leiden, die alle Kerken voorgaat in liefde”¹¹⁸.

96. Het college van bisschoppen voert een onvervangbaar dienstwerk uit bij de uitoefening van de synodaliteit op universeel niveau. In zoverre het intrinsiek zijn hoofd, de bisschop van Rome, in zichzelf bevat en in hiërarchische gemeenschap met hem handelt, is het inderdaad “subject van de hoogste en volledige volmacht over de universele Kerk”¹¹⁹.

3.4.1 *Het oecumenische concilie*

97. Het oecumenische concilie is de volste en plechtigste buitengewone gebeurtenis waarin de bisschoppelijke collegialiteit en kerkelijke synodaliteit zich op het niveau van de universele Kerk manifesteren: om deze reden noemt Vaticanum II het een *Sacrosancta Synodus*¹²⁰. Daarin wordt de uitoefening van het gezag van het bisschoppencollege, verenigd met zijn hoofd, de bisschop van Rome, ten dienste van de gehele Kerk gesteld¹²¹. De formule “*una cum Patribus*”, die door Paulus VI werd gebruikt bij de afkondiging van de documenten van Vaticanum II, toont de intieme gemeenschap van het college met de paus die het college voorzit als subject van pastorale dienst aan de universele Kerk aan.

98. Het oecumenische concilie is die specifieke vorm van representatie van de ene en katholieke Kerk als gemeenschap van lokale Kerken, omdat “alle [bisschoppen] samen, met de paus,

118 Paus FRANCISCUS, Ceremonie naar aanleiding van de 50ste verjaardag van het instituut van de bisschoppensynode (2015).

119 VATICANUM II, *Lumen Gentium*, 22.

120 *Ibid.*, 1 en 18.

121 Vgl. *Ibid.*, 25; *Christus Dominus*, 4; *Wetboek van Kerkelijk Recht*, canon 337 § 1.

de universele Kerk vertegenwoordigen”¹²². De vertegenwoordiging in haar van het hele volk van God door bemiddeling van het bisschoppencollege, met de bisschop van Rome als voorzitter, vloeit voort uit het feit dat de bisschopswijding aan de bisschop het voorzitterschap van een lokale Kerk toevertrouwt door hem sacramenteel in te voegen in de apostolische successie en in het bisschoppencollege. Op deze manier is het oecumenische concilie de hoogste implementatie van de kerkelijke synodaliteit in de gemeenschap van de bisschoppen met de paus die op haar beurt de representatie is van de gemeenschap tussen de lokale Kerken door middel van hun herders, die *in unum* werden samengeroepen voor de onderscheiding van de weg van de universele Kerk.

3.4.2 De bisschoppensynode

99. De bisschoppensynode, ingesteld door Paulus VI als permanente synodale structuur, is een van de waardevolste erfenissen van Vaticanum II. De bisschoppen die er deel van uitmaken vertegenwoordigen het gehele katholieke episcopaat¹²³, zodat de bisschoppensynode de deelname van het bisschoppencollege representeert, in hiërarchische gemeenschap met de paus in zijn zorg voor de universele Kerk¹²⁴. Ze is geroepen om “de uitdrukking van de bisschoppelijke collegialiteit te zijn binnen een volledig synodale Kerk”¹²⁵.

122 VATICANUM II, *Lumen Gentium*, 23a.

123 PAULUS VI, *Motu Proprio Apostolica sollicitudo* I en Ib; vgl. Vaticanum II, *Christus Dominus*, 5; *Wetboek van Kerkelijk Recht*, canones 342-348.

124 VATICANUM II, *Christus Dominus*, 5.

125 Paus FRANCISCUS, Ceremonie naar aanleiding van de 50ste verjaardag van het instituut van de bisschoppensynode (2015).

100. Elke synodale vergadering ontwikkelt zich volgens opeenvolgende fasen: de voorbereiding, de viering en de implementatie. De geschiedenis van de Kerk getuigt van het belang van het consultatieproces met als doel de meningen van de herders en de gelovigen te verzamelen. Een meesterlijke gedachtegang van paus Franciscus heeft de vervolmaking van dit proces voor ogen door het ruimer en aandachtiger luisteren naar de *sensus fidei* van het volk van God, dankzij de invoering van procedures van consultatie op het niveau van de lokale Kerken. Volgens hem is de bisschoppensynode “het convergentiepunt van deze dynamiek van luisteren die in alle domeinen van het leven van de Kerk wordt uitgevoerd”¹²⁶.

Door het proces van consultatie van het volk van God, de kerkelijke vertegenwoordiging van de bisschoppen en het voorzitterschap van de bisschop van Rome is de bisschoppensynode een bevoorrechte structuur van praktijk en bevordering van de synodaliteit en dit op alle niveaus in het leven van de Kerk. Door de consultatie heeft het synodale proces zijn vertrekpunt in het volk van God en vindt het zijn eindpunt in het stadium van implementatie binnen de cultuur van elke regio.

De bisschoppensynode is niet de enige mogelijke manier waarop het bisschoppencollege kan deelnemen aan de pastorale zorg voor de universele Kerk. Het *Wetboek van Canoniek Recht* onderstreept dit: “Het komt de Paus toe om volgens de noden van de Kerk de wijzen uit te kiezen en te bevorderen waarop het bisschoppencollege zijn taak betreffende de Kerk als geheel collegiaal uitoefent”¹²⁷.

126 Paus FRANCISCUS, Ceremonie naar aanleiding van de 50ste verjaardag van het instituut van de bisschoppensynode (2015)..

127 *Wetboek van Canoniek Recht*, canon 337 § 3.

3.4.3 Structuren ten dienste van de synodale uitoefening van het primaat

101. Het college van kardinalen, oorspronkelijk samengesteld uit de priesters en diakens van de Kerk van Rome en de bisschoppen van de diocesen in de voorsteden, vormt historisch gezien de synodale raad van de bisschop van Rome om hem bij te staan in de uitoefening van zijn specifieke dienstwerk. Deze functie is door de eeuwen heen geëvolueerd. In haar huidige samenstelling weerspiegelt zij het gezicht van de universele Kerk, staat zij de paus bij in zijn dienstwerk en wordt daartoe in een consistorie bijeengeroepen. Deze functie wordt op een bijzondere manier uitgeoefend wanneer het college voor een conclaaf wordt samengeroepen om de bisschop van Rome te kiezen.

102. De Romeinse Curie¹²⁸, die van nature nauw verbonden is met de bisschoppelijke collegialiteit en de kerkelijke synodaliteit, is opgericht als een permanente dienst aan het dienstwerk van de paus ten behoeve van de universele Kerk. Toen het om een hervorming van de curie vroeg in het licht van de *communio-ecclesiology*, heeft het Tweede Vaticaans Concilie de nadruk gelegd op bepaalde elementen die geschikt zijn om de toename van de synodaliteit te bevorderen, waaronder het opnemen van diocesane bisschoppen om “de gedachten, verlangens en behoeften van alle Kerken met alle nauwkeurigheid aan de paus (*Summus Pontifex*) te communiceren” en het overleggen met de leken “opdat ook zij

128 Paus FRANCISCUS, *Kerstgroeten aan de Romeinse Curie*, 21 december 2017, “De universele aard van de dienst van de Curie ... welt op en vloeit voort uit de katholiciteit van het Petrusambt” en legt uit dat het om een “primaat van de dienst” gaat.

de hun passende taak in kerkelijke aangelegenheden zullen kunnen vervullen”¹²⁹.

129 VATICANUM II, *Christus Dominus*, 10. De uitdrukking *Summus Pontifex* betekent letterlijk: de ‘opperste bruggenbouwer’, d.i. de voornaamste bisschop, de bisschop van Rome.

Hoofdstuk 4 - De bekering tot een vernieuwde synodaliteit

103. Synodaliteit dient het leven en de evangeliserende zending van de Kerk te bezielen in eenheid en onder leiding van de Heer Jezus, die beloofde: “Want waar er twee of drie in mijn naam bijeen zijn, daar ben Ik in hun midden (Mt. 18,20); “Weet wel, Ik ben met jullie, alle dagen, tot aan de voleinding van de wereld” (Mt. 28,20). De synodale vernieuwing van de Kerk vindt zonder twijfel plaats door de revitalisering van de synodale structuren, maar komt vooral tot uiting in het antwoord op de genadevolle oproep van God om te leven als zijn volk dat wandelt in de geschiedenis tot de voleinding van het Koninkrijk. Dit hoofdstuk belicht enkele specifieke uitdrukkingen van dit antwoord: de vorming tot de spiritualiteit van *communio* en de praktijk van het luisteren, van de dialoog en van de gemeenschappelijke onderscheiding; de relevantie ervan voor de oecumenische weg en voor een profetische *dia-konie* in de opbouw van een broederlijk, solidair en inclusief sociaal *ethos*.

4.1 Voor de synodale vernieuwing van het leven en de zending van de Kerk

104. “Iedere vernieuwing van de Kerk bestaat wezenlijk in een grotere trouw aan haar roeping”¹³⁰. Daarom is de Kerk bij de vervulling van haar zending geroepen tot een voortdurende bekering die ook een “pastorale en missionaire bekering” is, bestaande uit een vernieuwing van mentaliteit, houdingen, praktijken

130 *Unitatis Redintegratio*, 6.

en structuren, om steeds trouwer te zijn aan haar roeping¹³¹. Een kerkelijke mentaliteit gevormd door het synodale geweten verwelkomt met vreugde en bevordert de genade waardoor alle gedoopten in staat worden gesteld en geroepen om missionaire leerlingen te zijn. De grote uitdaging voor de pastorale bekering die zich vandaag aandient in het leven van de Kerk, is het intensiveren van de onderlinge samenwerking van allen bij het evangeliserende getuigenis op basis van de gaven en rollen van eenieder, zonder de leken te klerikalisieren en zonder de geestelijkheid te seculariseren, waarbij in ieder geval de verleiding moet worden vermeden van “een overdreven klerikalisme dat de leken gelovigen buiten de beslissingen houdt”¹³².

105. De pastorale bekering met het oog op het in praktijk brengen van de synodaliteit vereist dat sommige paradigma's, die nog vaak aanwezig zijn in de kerkelijke cultuur, overwonnen worden, omdat ze een begrip van de Kerk uitdrukken dat niet vernieuwd is door de *communio*-ecclesiologie. Daartoe behoren: de concentratie van de verantwoordelijkheid voor de zending in het dienstwerk van de herders; de ontoereikende appreciatie voor het gewijde leven en de charismatische gaven; de geringe waardering voor de specifieke gekwalificeerde bijdrage van de leken gelovigen en, onder hen, van de vrouwen, binnen het domein van hun competentie.

106. In het perspectief van de *communio* en van het implementeren van de synodaliteit kunnen enkele fundamentele

131 *Evangelii Gaudium*, 25-33; Slotdocument van de 5° algemene vergadering van de bisschoppenconferentie van Latijns-Amerika en van de Caraïben (CELAM) in Aparecida, 365-372.

132 *Evangelii Gaudium*, 102.

oriëntaties voor de pastorale actie worden aangegeven:

a. de activering, vertrekkend vanuit de lokale Kerk en op alle niveaus, van de circulariteit tussen het dienstwerk van de herders, de deelname en medeverantwoordelijkheid van de leken, de impulsen die voortkomen uit de charismatische gaven volgens de dynamische circulariteit tussen “één”, “sommigen” en “allen”;

b. de integratie tussen de uitoefening van de collegialiteit van de herders en de synodaliteit die door het hele volk van God wordt beleefd als uitdrukking van de *communio* tussen de lokale Kerken en de universele Kerk;

c. de uitoefening van het Petrusambt van eenheid en leiding van de universele Kerk door de bisschop van Rome in gemeenschap met alle lokale Kerken, in synergie met het collegiale dienstwerk van de bisschoppen en de synodale weg van het volk van God;

d. de openheid van de katholieke Kerk voor de andere Kerken en kerkelijke gemeenschappen in het onomkeerbare engagement om samen een weg af te leggen in de richting van de volledige eenheid in de verzoende verscheidenheid van hun respectieve tradities;

e. sociale diaconie en een constructieve dialoog met mannen en vrouwen van verschillende godsdienstige overtuigingen en levensbeschouwingen om samen een cultuur van de ontmoeting te realiseren.

*4.2 De spiritualiteit van de *communio* en de vorming voor het synodale leven*

107. *Het ethos* van de Kerk als volk van God, samengeroepen door de Vader en geleid door de Heilige Geest om in Christus “een sacrament, dit wil zeggen het teken en het instrument van

de innige vereniging met God en van de eenheid van de volledige mensheid”¹³³ te vormen, komt uit zichzelf en wordt gevoed door persoonlijke bekering tot de spiritualiteit van *communio*¹³⁴. Alle leden van de Kerk zijn geroepen haar te verwelkomen als een gave en een belofte van de Geest die uitgedrukt wordt in de gehoorzaamheid aan zijn impulsen. Ze worden bovendien opgevoed om in de gemeenschap de genade te beleven die in het doopsel werd ontvangen en tot voltooiing gebracht in de eucharistie: de paschale overgang van het ‘ik’ dat op een individualistische manier werd begrepen tot het kerkelijke ‘wij’, waarin ieder ‘ik’, bekleed met Christus (vgl. Gal. 2,20), leeft en op weg gaat met zijn of haar broeders en zusters als een verantwoordelijk en actief subject binnen de unieke zending van het volk van God.

Vandaar de noodzaak voor de Kerk om “het huis en de school van de *communio*” te worden¹³⁵. Zonder de bekering van het hart en van de geest, en zonder ascetische training in wederzijds onthaal en luisteren, zouden de externe mechanismen van *communio* van weinig nut zijn. Ze zouden dan eenvoudigweg getransformeerd worden in harteloze maskers zonder gezicht. “Wanneer de juridische wijsheid door de formulering van precieze participatieregels de hiërarchische structuur van de Kerk laat zien en de bekering tot arbitrair handelen en niet gerechtvaardig-

133 *Lumen Gentium*, 1. Vgl. ook CONGREGATIE VOOR DE INSTITUTEN VAN HET GEWIJDE LEVEN EN DE SOCIËTEITEN VAN HET APOSTOLISCHE LEVEN, ‘*Congregavit nos in unum Christi amor. Religieus leven in gemeenschap*’, 2 februari 1994, 9: “Op haar pelgrimstocht door deze wereld onderweg naar daadwerkelijke eenheid, werd de ene en heilige Kerk voortdurend gekenmerkt door een vaak pijnlijke spanning. (...) Vermoedelijk zoals nooit voordien heeft het Tweede Vaticaans Concilie deze mysterie-volle en gemeenschapsdimensie van de Kerk blootgelegd”.

134 JOHANNES-PAULUS II, *Novo Millennio Ineunte*, 43.

135 *Ibid.*

de pretentie afwijst, dan geeft de spiritualiteit van de *communio* een ziel aan deze institutionele elementen door de uitnodiging om vertrouwvol en open de waardigheid en de verantwoordelijkheid van elk lid van het Godsvolk ten volle te waarderen”¹³⁶.

108. Dezelfde attitudes die nodig zijn om de *sensus fidei*, waarmee alle gelovigen getekend zijn, te beleven en tot rijpheid te laten komen, zijn nodig om haar te beoefenen op de synodale weg. Dit is een essentieel punt in de vorming van een synodale geest, want we leven in een culturele omgeving waarin de eisen van het evangelie en ook de menselijke deugden vaak niet worden gewaardeerd en onvoldoende worden onderwezen¹³⁷. Het is zinvol de volgende attitudes in herinnering te brengen: de deelname aan het leven van de Kerk, dat gericht is op de eucharistie en het sacrament van de verzoening; het luisteren naar het Woord van God om er een dialoog mee aan te gaan en het te vertalen in levende handelingen; het aanhangen van het leergezag in zijn onderricht op het terrein van het geloof en de moraal; het besef elkaars ledematen te zijn als behorend tot het Lichaam van Christus en naar de broeders en zusters gezonden worden, te beginnen met de armsten en de gemarginaliseerden. Het gaat om houdingen die begrepen zijn in de formule *sentire cum Ecclesia*: dit “voelen, begrijpen en waarnemen in harmonie met de Kerk”, dat “alle leden van het Godsvolk bijeenhoudt op hun pelgrimstocht” is “de sleutel tot hun ‘samen-op-weg-gaan’”¹³⁸. Concreet gaat het erom de spiritualiteit van de *communio* te doen ontstaan “als opvoedkundig

136 JOHANNES-PAULUS II, *Novo Millennio Ineunte*, 45.

137 Paus FRANCISCUS, *Evangelii Gaudium*, 64 en 77.

138 INTERNATIONALE THEOLOGISCHE COMMISSIE, *Sensus fidei in het leven van de Kerk*, 90.

beginsel overal waar mensen en christenen worden gevormd, waar de bedienaren voor het altaar, de Godgewijde personen, de pastorale verantwoordelijken worden opgeleid, waar families en gemeenschappen tot stand komen”¹³⁹.

109. De eucharistische samenkomst is de bron en het paradigma van de spiritualiteit van de *communio*. Daarin komen de specifieke elementen van het christelijke leven tot uiting die bestemd zijn om de *affectus synodalis* vorm te geven.

a. De aanroeping van de Drie-eenheid. De eucharistische samenkomst begint met het aanroepen van de Allerheiligste Drie-eenheid. Door de Vader samengeropen om eucharistie te vieren wordt de Kerk, met de uitstorting van de Heilige Geest, het levende sacrament van Christus: “Want waar er twee of drie in mijn naam bijeen zijn, daar ben Ik in hun midden” (vgl. Mt 18,19). De eenheid van de Allerheiligste Drie-eenheid in de gemeenschap van de drie goddelijke Personen manifesteert zich in de christelijke gemeenschap die geroepen is om “de eenheid in waarheid en liefde”¹⁴⁰ te beleven, door de uitoefening van de respectieve gaven en charisma’s die van de Heilige Geest werden ontvangen met het oog op het algemeen welzijn.

b. Verzoening. De eucharistische samenkomst bevordert de gemeenschap door middel van de verzoening met God en met de mensen. De *confessio peccati* viert de barmhartige liefde van de Vader en drukt de wil uit om niet de weg van de verdeeldheid te volgen die door de zonde wordt veroorzaakt, maar die van de eenheid: “Dus als je je offergave naar het altaar brengt, en je herinnert je daar dat je broeder iets tegen je heeft, laat dan je offergave daar voor het altaar achter, en ga je eerst verzoenen met je broeder, en

139 JOHANNES-PAULUS II, *Novo Millennio Ineunte*, 43.

140 *Gaudium et Spes*, 24.

kom dan terug om je offergave te brengen” (Mt 5,23-24). Synodale gebeurtenissen impliceren de erkenning van de eigen zwakheden en het wederzijdse verzoek om vergeving. De verzoening is de weg om de nieuwe evangelisatie te beleven.

c. Luisteren naar het Woord van God. In de eucharistische samenkomst wordt het Woord beluisterd om de boodschap te ontvangen en er de weg mee te verlichten. Men leert luisteren naar de stem van God door te mediteren over de Schrift en in het bijzonder over het evangelie, door de viering van de sacramenten en vóór alles de eucharistie en door de mensen, in het bijzonder de armen, te verwelkomen. Degene die pastoraal werk verricht en geroepen is om het brood van het Woord samen met het eucharistische brood te breken, moet het leven van de gemeenschap kennen om Gods boodschap over te brengen in het hier en nu van haar leven. De dialogische structuur van de eucharistische liturgie is het paradigma van de gemeenschappelijke onderscheiding: alvorens *naar* elkaar te luisteren, moeten de leerlingen luisteren naar het Woord.

d. Communie. De eucharistie “*schept* gemeenschap en *koestert* gemeenschap” met God en met de mensen¹⁴¹. De communio, die haar oorsprong vindt in Christus en wordt bemiddeld door de Heilige Geest, wordt gedeeld door mannen en vrouwen die, met dezelfde waardigheid als gedoopten, van de Vader verschillende roepingën ontvangen en deze verantwoordelijk uitvoeren - met als bron het doopsel, het vormsel, de heilige wijding en specifieke gaven van de Heilige Geest - om samen met de menigte van de ledematen één lichaam te vormen. De rijke en vrije convergentie van deze pluraliteit in de eenheid is wat wordt geactiveerd in synodale gebeurtenissen.

141 JOHANNES-PAULUS II, *Ecclesia de eucharistia* (2003), 40. We volgden de Nederlandse vertaling in www.rkdocumenten.nl.

e. De zending. *Ite, missa est*. De communio die door de eucharistie tot stand is gekomen, zet ons aan tot zending. Wie deelneemt aan het Lichaam van Christus is geroepen om de vreugdevolle ervaring met iedereen te delen. Elke synodale gebeurtenis stimuleert de Kerk om het kamp te verlaten (vgl. Heb 13,13) om Christus te brengen aan de mensen die hun redding verhoppen. De heilige Augustinus bevestigt dat we “één van hart en één van ziel moeten zijn op de weg *naar God*”¹⁴². De eenheid van de gemeenschap is niet waarachtig zonder dit innerlijke *telos* die haar leidt op de weg van de tijd naar het eschatologische doel, “opdat God zij alles in alles” (vgl. 1 Kor 15,28). We moeten ons altijd laten bevragen door de vraag: hoe kunnen we werkelijk een synodale Kerk zijn als we niet “bij de uitgang” leven, gericht op eenieder, om samen naar God toe te gaan?

4.3. *Luisteren en dialoog als componenten van de gemeenschappelijke onderscheiding*

110. Het synodale leven van de Kerk wordt gerealiseerd dankzij een doeltreffende communicatie van geloof, leven en missionair engagement tussen alle leden. Het geeft uitdrukking aan de *communio sanctorum* die leeft van het gebed, gevoed wordt door de sacramenten, openbloeit in wederzijdse liefde en in de liefde jegens allen, groeit in het delen van de vreugden en beproevingen van de Bruid van Christus. Op de weg van synodaliteit wordt communicatie expliciet gemaakt door het gemeenschappelijke luisteren naar het Woord van God om te weten “wat de Geest tot de Kerken zegt” (Apk. 2,29). “Een synodale Kerk is een Kerk die luistert (.....) Het gelovige Godsvolk, het bisschoppencollege, de bisschop van Rome: ieder luistert naar de anderen en allen luisteren naar de Heilige Geest”¹⁴³.

142 Aurelius AUGUSTINUS, *Regel*, I,3.

143 Paus FRANCISCUS, Ceremonie naar aanleiding van de 50ste verjaardag van het instituut van de bisschoppensynode (2015).

111. Synodale dialoog vergt moed zowel bij het spreken als bij het luisteren. Het gaat er niet om in een debat verstrikt te raken waarbij één spreker zich aan de anderen probeert op te dringen of hun standpunten met krachtige argumenten te weerleggen, maar om met respect en gewetensvol uit te drukken wat als een nuttige suggestie van de Heilige Geest wordt ervaren met het oog op de gemeenschappelijke onderscheiding, en tegelijkertijd open te staan voor wat in de standpunten van de anderen door dezelfde Geest wordt gesuggereerd “tot welzijn van allen” (vgl. 1 Kor 12,7).

Het criterium volgens hetwelk “eenheid gaat boven conflict” is van bijzonder belang in de beoefening van de dialoog, bij het omgaan met een diversiteit van meningen en ervaringen, bij het leren van “een manier om geschiedenis te schrijven, een ruimte van leven waar conflicten, spanningen en tegenstellingen een veelvormige eenheid kunnen bereiken, een eenheid die nieuw leven voortbrengt”, waardoor het mogelijk is “een gemeenschap in verscheidenheid” te ontwikkelen¹⁴⁴. De dialoog biedt immers de mogelijkheid om nieuwe perspectieven en nieuwe gezichtspunten te verwerven die nieuw licht werpen op de behandeling van het onderwerp van discussie.

Het is een kwestie van het uitoefenen van “een relationele manier van naar de wereld kijken, die dan een gedeelde kennis wordt, een zienswijze doorheen de ogen van de ander en een gemeenschappelijke visie over al wat is”¹⁴⁵. Voor Paulus VI is waarachtige dialoog “een kunst van spirituele communicatie”¹⁴⁶

144 Paus FRANCISCUS, *Evangelii Gaudium*, 228.

145 Paus FRANCISCUS, *Lumen Fidei* (Wereldkerkdocumenten, 33), Brussel: Licap, 2013, 27.

146 PAULUS VI, *Ecclesiam Suam* (1964), 83.

die specifieke houdingen vereist: liefde, respect, vertrouwen en voorzichtigheid¹⁴⁷. “Het klimaat van dialoog is de vriendschap. Maar boven alles is het de dienstbaarheid”¹⁴⁸. Zoals Benedictus XVI benadrukt: “de *logos* scheidt de *dia-logos* en bewerkt daarmee uitwisseling en gemeenschap”¹⁴⁹.

112. Een essentiële houding in de synodale dialoog is de nederigheid, die de gehoorzaamheid van eenieder aan Gods wil en de wederzijdse gehoorzaamheid in Christus bevordert.¹⁵⁰ De apostel Paulus illustreert in de brief aan de Filippenzen wat “uw eenheid van denken (φρόνησις), uw eenheid in de liefde (ἀγάπη), uw samenhang en eensgezindheid” (2,2) betekent en hoe het werkt in relatie tot het leven van gemeenschap. Hij houdt rekening met twee verleidingen die de basis van het gemeenschapsleven ondermijnen: partijzucht (ἐριθεία) en ijdelheid (κενοδοξία) (2,3a). Aan de andere kant moet men zich nederig opstellen (ταπεινοφροσύνη): ofwel door anderen als superieur aan zichzelf te beschouwen, ofwel door het goede en de gemeenschappelijke belangen voorop te stellen (2,3b-4). Paulus verwijst vooral naar Hem in wie zij door het geloof een gemeenschap vormen: “Die gezindheid moet onder u heersen die ook in Christus Jezus was” (2,5). De φρόνησις van de leerlingen moet degene zijn die van de Vader wordt ontvangen als we “in Christus zijn”. De *kenosis* van Christus (2,7-10) is de radicale vorm van zijn gehoorzaamheid aan de Vader en voor de leerlingen is het de oproep om, in nederigheid, de wil van

147 PAULUS VI, *Ecclesiam Suam* (1964), 83-85.

148 *Ibid.*, 90.

149 BENEDICTUS XVI, *Caritas in veritate* (Wereldkerkdocumenten, 32), Brussel, Licap, 2009, 4.

150 BENEDICTUS, *Regula*, 72,6.

God in de navolging van onze Meester en Heer te voelen, te denken en gezamenlijk te onderscheiden.

113. De beoefening van de onderscheiding vormt de kern van synodale processen en gebeurtenissen. Dit is altijd al het geval geweest in het synodale leven van de Kerk. De ecclesiologie van de *communio* is de specifieke spiritualiteit en praxis die het hele volk van God bij de zending betreft, waardoor “het vandaag de dag meer dan ooit noodzakelijk is (....) te worden onderwezen in de beginselen en methoden van een onderscheiding, die niet alleen persoonlijk is, maar ook gemeenschappelijk”¹⁵¹. Het komt erop neer dat de Kerk, door de theologische interpretatie van de tekenen van de tijd onder de leiding van de Heilige Geest, de te volgen weg bepaalt en aflegt om Gods plan te dienen dat eschatologisch in Christus wordt gerealiseerd¹⁵², maar zich moet actualiseren in iedere *kairos* van de geschiedenis¹⁵³. De gemeenschappelijke onderscheiding maakt het mogelijk om een oproep te ontdekken die God in een bepaalde historische situatie laat horen¹⁵⁴.

114. De gemeenschappelijke onderscheiding impliceert het aandachtig en moedig luisteren naar de “onuitsprekelijke verzuchtingen van de Geest” (vgl. Rom 8,26) die zich een weg banen in de expliciete of zelfs stille schreeuw van het volk van God: “Luister naar God, totdat u met Hem de schreeuw om hulp van het

151 JOHANNES-PAULUS II, *Convegno ecclesiale di Palermo 1995*, opgenomen in de pastorale nota van de Italiaanse bisschoppenconferentie, *Con il dono della carità dentro la storia*, 1996, n. 32.

152 *Dei Verbum*, 4.

153 *Gaudium et Spes*, 4 en 11.

154 Vgl. JOHANNES-PAULUS II, *Pastores dabo vobis* (1992), 10.

volk hoort; luister naar het volk, totdat u daarin de wil inademt waartoe God ons roept”¹⁵⁵. De leerlingen van Christus moeten “contemplatieven van het Woord en ook contemplatieven van het volk” zijn¹⁵⁶. De onderscheiding moet plaatsvinden in een ruimte van gebed, meditatie, bezinning en studie die uitnodigt om naar de stem van de Geest te luisteren en wordt bemiddeld door een oprechte, serene en objectieve dialoog met de broeders en zusters, die aandacht heeft voor de ervaringen en werkelijke problemen van elke gemeenschap en iedere situatie. Ze heeft plaats in de uitwisseling van gaven en in de convergentie van alle energieën met het oog op de opbouw van het Lichaam van Christus en van de verkondiging van het evangelie, in de smeltkroes van de zuivering van onze gevoelens en gedachten die het mogelijk maakt de wil van de Heer te begrijpen, in het zoeken hoe het evangelie ons kan bevrijden van elke hindernis die de openheid voor de Geest kan belemmeren.

4.4 Synodaliteit en de oecumenische weg

115. Het Tweede Vaticaans Concilie leert dat de katholieke Kerk, waarin de ene en universele Kerk van Christus subsisteert¹⁵⁷, zich om vele redenen verenigd weet met alle gedoopten¹⁵⁸ en dat “de Geest van Christus niet weigert hen (de verschillende Kerken en kerkelijke gemeenschappen) als heilsmiddelen te gebruiken waarvan de kracht is afgeleid van de volheid aan genade en waarheid zelf die aan de katholieke Kerk is toevertrouwd”¹⁵⁹.

155 Paus FRANCISCUS, Ceremonie naar aanleiding van de 50ste verjaardag van het instituut van de bisschoppensynode (2015).

156 Paus FRANCISCUS, *Evangelii Gaudium*, 154.

157 *Lumen Gentium*, 8.

158 *Lumen Gentium*, 15.

159 *Unitatis Redintegratio*, 3.

Dit is de basis van het engagement van de katholieke gelovigen om samen met de andere christenen op weg te gaan naar de volle en zichtbare eenheid in de aanwezigheid van de gekruisigde en verrezen Heer: de enige die de wonden die in de loop van de geschiedenis aan zijn lichaam zijn toegebracht, kan hechten en met de gave van de Geest in de waarheid van de liefde de verschillen kan verzoenen.

Het oecumenische engagement legt een weg af die het hele volk van God aangaat en vereist de bekering van het hart en wederzijdse openheid om de muren van wantrouwen te doorbreken die de christenen eeuwenlang van elkaar hebben gescheiden, om de vele rijkdommen te ontdekken, te delen en te genieten die ons verenigen als gaven van de ene Heer op grond van het ene doopsel: van het gebed tot het luisteren naar het Woord en de ervaring van wederzijdse liefde in Christus, van het getuigenis van het evangelie tot de dienst aan de armen en gemarginaliseerden, van de inzet voor een rechtvaardig en solidair sociaal leven tot dat voor de vrede en het algemeen welzijn.

116. Met vreugde moet worden opgemerkt dat de oecumenische dialoog in de afgelopen jaren in de synodaliteit een dimensie is gaan erkennen die het wezen van de Kerk openbaart en constitutief is voor de eenheid in de veelheid van haar uitdrukkingsvormen. Het gaat om de convergentie in de notie van de Kerk als *koinonia*, die zich in iedere lokale Kerk en in haar relatie met andere Kerken verwerkelijkt door middel van specifieke synodale structuren en processen.

In de dialoog tussen de katholieke Kerk en de orthodoxe Kerk bevestigt het recente *Document van Chieti* dat de kerkelijke communio, die haar wortels heeft in de Allerheiligste Drie-een-

heid¹⁶⁰, in het eerste millennium in het Oosten en in het Westen “structuren van synodaliteit” heeft ontwikkeld “die onlosmakelijk verbonden zijn met het primaatschap”¹⁶¹, waarvan de theologische en kerkrechtelijke erfenis “het noodzakelijk referentiepunt vormt (...) om de wonde van haar verdeeldheid aan het begin van het derde millennium te helen”¹⁶².

Het document van de Commissie voor geloof en kerkerde van de Wereldraad van Kerken *De Kerk. Naar een gemeenschappelijke visie* benadrukt dat “onder de leiding van de Heilige Geest heel de Kerk synodaal/conciliair is op alle niveaus van haar leven: lokaal, regionaal en universeel. Haar synodaliteit en conciliariteit weerspiegelen het mysterie van het drie-ene leven van God en de structuren van de Kerk brengen deze eigenschap op zo’n manier tot uitdrukking dat zij het leven van de gemeente als *communio* realiseren”¹⁶³.

117. De consensus in deze visie op de Kerk laat toe om met sereniteit en objectiviteit de aandacht te richten op de belangrijke theologische knopen die nog moeten worden ontward. Allereerst is er de kwestie van de relatie tussen de deelname aan het synodale leven van alle gedoopten, in wie de Geest van Christus de *sensus fidei* opwekt en voedt, en de daaruit

160 Vgl. GEMEENSCHAPPELIJKE INTERNATIONALE COMMISSIE VOOR DE THEOLOGISCHE DIALOOG TUSSEN DE ROOMS-KATHOLIEKE KERK EN DE ORTHODOXE KERK, *Synodality and Primacy during the First Millennium: towards a Common Understanding in Service to the Unity of the Church*, Chieti (2016), 1.

161 *Ibid.*, 20.

162 *Ibid.*, 21.

163 COMMISSION FOR FAITH AND ORDER, *The Church: Towards a Common Vision* (2013). We maakten gebruik van de Nederlandse vertaling: *De Kerk: naar een gezamenlijke visie*, die hier kan worden gedownload: <https://www.oecumene.nl/documentatie/documenten>.

voortvloeiende bekwaamheid en verantwoordelijkheid bij het onderscheiden van de zending, en het eigen gezag van de herders, afgeleid van een specifiek charisma dat hun op sacramentele wijze is toevertrouwd. Vervolgens gaat het om de interpretatie van de *communio* tussen de lokale Kerken en de universele Kerk die door de *communio* tussen hun herders met de bisschop van Rome wordt uitgedrukt. Hier moet bepaald worden wat tot de legitieme pluraliteit behoort van de vormen waarin het geloof zich in de verschillende culturen uitdrukt en wat behoort tot hun eeuwigdurende identiteit en hun katholieke eenheid.

In deze context vormen de verwerkelijking van het synodale leven en de verdieping van de theologische betekenis ervan een uitdaging en een kans van groot belang bij de voortzetting van de oecumenische tocht. Het is inderdaad aan de horizon van de synodaliteit dat, met creatieve trouw aan het *depositum fidei* en in overeenstemming met het criterium van de *hierarchy veritatum*¹⁶⁴, die “uitwisseling van gaven” veelbelovend is, waardoor het mogelijk is elkaar op de weg naar de eenheid als verzoende harmonie wederzijds te verrijken met de onuitputtelijke rijkdom van het mysterie van Christus, die tot uitdrukking komt in de schoonheid van het aangezicht van de Kerk.

4.5. Synodaliteit en sociale diaconie

118. Het volk van God vervolgt zijn weg in de geschiedenis om met iedereen de zuurdesem, het zout, het licht van het evangelie te delen. “De evangelisatie houdt ook dialoog in”¹⁶⁵, in het gezelschap van broeders en zusters van de verschillen-

164 *Unitatis Redintegratio*, 11.

165 Paus FRANCISCUS, *Evangelii Gaudium*, 238.

de religies, overtuigingen en culturen die de waarheid zoeken en streven naar gerechtigheid, om het hart en de geest van allen te openen zodat zij de tegenwoordigheid van Christus, die naast ons loopt, kunnen herkennen. De initiatieven van ontmoeting, dialoog en samenwerking worden beschouwd als kostbare etappes in deze gemeenschappelijke bedevaart en de synodale tocht van het Volk van God openbaart zich als een levensschool om het *ethos* te verwerven dat nodig is om de dialoog met allen te beoefenen, zonder irenisme of compromissen. Nu het besef van de onderlinge afhankelijkheid van de volkeren ons dwingt om de wereld als het gemeenschappelijke huis te beschouwen, is de Kerk geroepen om te laten zien dat de katholiciteit die haar kwalificeert en de synodaliteit waarin zij tot uitdrukking komt, het ferment zijn van eenheid in verscheidenheid en van gemeenschap in vrijheid. Dit is een bijdrage van fundamenteel belang die het leven en de synodale bekering van het volk van God kunnen bieden voor de bevordering van een cultuur van ontmoeting en solidariteit, van respect en dialoog, van inclusie en integratie, van dankbaarheid en gratuïteit.

119. Het synodale leven van de Kerk wordt in het bijzonder aangeboden als diaconie bij de bevordering van een sociaal, economisch en politiek leven van volkeren onder het teken van rechtvaardigheid, solidariteit en vrede. “God verlost in Christus niet alleen de individuele persoon, maar ook de sociale relaties tussen de mensen”¹⁶⁶. In een situatie van structurele crisis van de procedures van democratische participatie en wantrouwen in hun inspirerende beginselen en waarden en van het gevaar van

166 PAUSELIJKE RAAD VOOR RECHTVAARDIGHEID EN VREDE, *Compendium van de Sociale leer van de Kerk*, 52; vgl. *Evangelii Gaudium*, 178.

autoritarisme en technocratie, is voor degenen die zich inzetten voor de opbouw van vrede en gerechtigheid de praktijk van de dialoog en het zoeken naar gezamenlijke en doeltreffende oplossingen een absolute prioriteit. In deze context is er één prioritair engagement en één criterium dat iedere sociale actie van het volk van God kenmerkt: het is de imperatief om “te luisteren naar zowel de schreeuw van de aarde als naar de schreeuw van de armen”¹⁶⁷. Bij de bepaling van de keuzes en projecten van de maatschappij moet daarom met hoogdringendheid gewezen worden op de bevoorrechte plaats en rol van de armen, de universele bestemming van de goederen, het primaat van de solidariteit en de zorg voor het gemeenschappelijke huis.

Conclusie - Samen op weg gaan in de vrijmoedigheid van de geest

120. “Samen op weg gaan”, leert Paus Franciscus, “is de *constitutieve weg* van de Kerk; de vorm die ons toelaat de werkelijkheid met de ogen en het hart van God te interpreteren; *de voorwaarde* om de Heer Jezus te volgen en om dienaars van het leven te zijn in deze gewonde tijd. De synodale adem en het synodale ritme onthullen wie we zijn en de dynamiek van *communio* die onze beslissingen bezielt. Alleen binnen deze horizon kunnen we onze pastoraal werkelijk vernieuwen en aanpassen aan de zending van de Kerk in de wereld van vandaag; alleen op deze manier kunnen we de complexiteit van deze tijd onder ogen zien, dankbaar voor de afgelegde weg en vastbesloten om die met *parrhesia* voort te zetten”¹⁶⁸.

167 Paus FRANCISCUS, *Laudato si* (2015), 49.

168 Paus FRANCISCUS, *Toespraak bij de opening van de 70ste Algemene Vergadering van de italiaanse bisschoppenconferentie*, 22 mei 2017.

121. De *parrhesia* in de Geest die van het volk van God op zijn synodale tocht wordt gevraagd is het vertrouwen, de openhartigheid en de moed om “in de wijdsheid van Gods horizon binnen te treden” om “te verzekeren dat er in de wereld een sacrament van eenheid is en de mensheid daarom niet voorbestemd is om te dwalen en verbijsterd te zijn”¹⁶⁹. De doorleefde en volhardende ervaring van de synodaliteit is voor het volk van God bron van de door Jezus beloofde vreugde, ferment van nieuw leven, springplank voor een nieuwe fase van missionair engagement.

Moge Maria, Moeder van God en van de Kerk, die “met de leerlingen was om de Heilige Geest te aanroepen (Hnd 1,14), en zo het missionaire elan van de Heilige Geest op Pinksteren mogelijk heeft gemaakt”¹⁷⁰, de synodale bedevaart van het volk van God begeleiden, door ons het doel te tonen en ons te onderrichten in de mooie, tedere en sterke stijl van deze nieuwe fase van evangelisatie.

INTERNATIONALE THEOLOGISCHE COMMISSIE – ROME

169 Paus FRANCISCUS, *Toespraak tot de Congregatie voor de bisschoppen*, 27 februari 2014.

170 *Evangelii Gaudium*, 284.

